



Ulaganje u
budućnost.

Europska unija

Sigurnost djece na internetu

Modul 3

udžbenik za učenike
5. i 6. razreda osnovne škole

SIGURNIH
net
ZA
SIGURNIJI
NET



Tamara Đurđević Filipović, Lidija Kralj, Manuela Kujundžić,
Maja Loina, Dunja Mijović, Darko Rakić



Sigurnost djece na internetu

Modul 3 udžbenik za učenike 5. i 6. razreda osnovne škole



Tamara Đurđević Filipović, Lidija Kralj, Manuela Kujundžić,
Maja Loina, Dunja Mijović, Darko Rakić



OŠ "Mladost"
Osijek

Nakladnik: OŠ Veliki Bukovec
Dravska 42, Veliki Bukovec, Mali Bukovec

Za nakladnika: Terezija Šalamon i Željka Marković-Bilić

Urednica: Lidija Kralj

Urednički tim: Tea Toplak, Štefanija Šarec, Sanja Ivačić, Brankica Kovaček, Gordana Lohajner, Željka Marković-Bilić, Marina Zember, Marinka Mlinarić, Daliborka Vuković, Terezija Šalamon, Stela Pavetić

Recenzenti: Gordana Sokol, Viktorija Hržica, Željka Knezović, Karl Hopwood, James Langley

Lektorica i korektorica: Vesna Čondić

Ilustracije, dizajn, prijelom i tisk:



Zahvaljujemo se:

Stanislavu Kosu, pokojnom ravnatelju OŠ Popovača jer je prepoznao važnost projekta *Sigurnost djece na internetu* i na taj način omogućio njegovo provođenje u našoj školi, kao i sadašnjem ravnatelju Draženu Mlakaru koji je slijedio njegov put zbog čega je Projekt uspješno okončan.
Ankici Slakoper, Dubravki Tadić i Marici Pavlić na administrativnoj pomoći, Martini Ivić i Nikolini Petranović na rješavanju jezično-novinarskih nedoumica, učenicima i roditeljima 2.A i 7.A razreda, učiteljici Antoniji Zohar na uspješnom pilotiranju materijala iz 1. i 4. modula, kao i svim ostalim učenicima, učiteljima i djelatnicima Škole koji su podržavali i provodili Projekt u različitim fazama.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 891970.

ISBN 978-953-8029-06-6

Sadržaj knjige dostupan je pod Creative Commons licencom: Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima.

Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i mijenjati ga uz obvezno navođenje autorstva i samo za korištenje u nekomercijalne svrhe. Promjenjeno djelo morate dijeliti pod istom licencom.

I. izdanje, Mali Bukovec, 2014.

Sufinancira Europska unija iz Europskoga socijalnog fonda.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost OŠ „Mato Lovrak“, OŠ „Mladost“, OŠ Veliki Bukovec, OŠ Gripe i OŠ Popovača te ne odražava stajalište Europske unije.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
-----------	---

Informacije

1.1. Za mene samo najbolje.....	2
1.2. Digitalni tragovi.....	5
1.3. Tko sam ja <i>online</i> ?.....	8

Komunikacija

2.1. Moje <i>online</i> susjedstvo.....	10
2.2. Pametno s mobilnim uređajima.....	13
2.3. Riječi mogu povrijediti.....	15
2.4. Z-generacija.....	17
2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba.....	19

Stvaranje sadržaja

3.1. Kopiranje ili krađa.....	22
3.2. Ovo je moje.....	24

Sigurnost

4.1. Ja imam dobру lozinku, a ti?.....	26
4.2. Poštuj svoje i tuđe osobne podatke.....	29
4.3. Pravila privatnosti.....	31
4.4. Opasnost gdje god klikneš.....	34
4.5. Krađa identiteta.....	36

Rješavanje problema

5.1. Elektroničko nasilje.....	38
5.2. Snaga riječi.....	41
5.3. SOS.....	43
5.4. <i>Online</i> igre.....	47
5.5. Vrijeme je za spavanje.....	50

UVOD

Drage učenice i učenici!

Pred vama se nalazi udžbenik *Sigurnost djece na internetu*, udžbenik izrastao iz međusobne suradnje vaših vršnjaka, njihovih učitelja i roditelja. Nastao je iz potrebe da vam se na prihvatljiv i zabavan način približe opasnosti interneta te vam se omogući da se sigurno i ugodno koristite računalom, mobitelom i internetom u svakodnevnome životu.

Udžbenik, koji, vjerujemo, sa zanimanjem listate, sadržava dvadeset tema koje su usmjerene na različita područja u upotrebi računala, mobitela i interneta – informacije, komunikacije, stvaranje sadržaja, sigurnost i rješavanje problema. Sadržajem vas vode likovi koji ilustriraju situacije s kojima se svakodnevno susrećete, a ikona čarobnjaka ističe sadržaje na koje trebate обратiti posebnu pozornost i zapamtiti ih.

Na kraju svake cjeline nalaze se pitanja za ponavljanje gradiva s pomoću kojih ćete lako uočiti koje je pojmove bitno ponoviti i usvojiti.

Uz udžbenik, moći ćete se koristiti i mnogim multimedijskim digitalnim sadržajima dostupnima na mrežnim stranicama [petznet.HR](#), poput računalnih i društvenih igara, interaktivnih kvizova, animiranih priča, audiozapisa i videozapisa koji će vam pomoći da predviđene sadržaje samostalno uvježbate i usvojite, a da se pritom i zabavite. Videozapisi će pred vas staviti stvarne situacije kako biste naučili kako postupiti u sličnim situacijama. Također, moći ćete se koristiti i e-udžbenikom u kojem ćete sami moći odabratи što i kako želite učiti. U e-udžbeniku tako ćete pronaći tekstove, primjere, prezentacije, plakate, stripove, vježbe, igre i kvizove s pomoću kojih ćete moći samostalno učiti, vježbati i otkrivati.

Kad stignete do kraja udžbenika, naučit ćete kako se koristiti različitim internetskim tražilicama te kako pronađene informacije vrednovati i razlikovati. Uočit ćete posljedice nepromišljenoga objavljivanja neprimjerenih informacija te kako razlikovati *online* i *offline* identitet. Moći ćete stvarati svoje virtualno susjedstvo te znati kako se drugima predstaviti *online*. Uz to, moći ćete komunicirati s različitim ljudima u stvarnome i virtualnou svijetu, ali i znati kako blokirati neželjene pozive, poruke ili poštu.

Također ćete naučiti kako odabratи najprikladniju mobilnu aplikaciju te se njome koristiti u učenju i radu. Prepoznat ćete važnost korištenja digitalnim medijima i opasnosti koje ono skriva. Znat ćete se pristojno ponašati *online* i zauzeti se za druge. Razlikovat ćete autorstvo, piratstvo i plagijat te poštivati i tražiti autorsko pravo.

Kako biste sebe i svoju privatnost zaštitili od raznih opasnosti, naučit ćete kako osmislitи dobру lozinku i čemu ona služi. Usvojiti ćete pravila privatnosti i razmislitи što podijeliti na internetu, a što ne.

Procijenit ćete važnost druženja s prijateljima i fizičke aktivnosti te odlučiti kako kvalitetno provoditi vrijeme na internetu i za računalom. Osim toga, moći ćete prepoznati elektroničko nasilje, govor mržnje i neprimjerno ponašanje, suočaćati s osobom koja takvo nasilje trpi, kako se odgovorno nositi s nasiljem na internetu te kako pronaći rješenje i pomoći drugima.

Želimo vam uspješno i odgovorno snalaženje u svijetu interneta!



1.1. Za mene samo najbolje

Sigurno si se našao u situaciji da nešto tražiš, a nikako to ne uspijevaš pronaći. Često nešto zametnemo u gomili stvari koje nas okružuju i baš kad nam trebaju, nema ih nigdje. Možda su ti i bile „pod nosom“, ali od gomile trenutačno nepotrebnih stvari nisi uočio ono što ti treba. U takvim je situacijama najbolje držati se urednosti ili razviti sustav pronalaženja izgubljenih stvari.

Krenimo od početka. I ti možeš biti autor teksta na nekoj internetskoj stranici. Primjer je za to Wikipedija. Prijaviš se i upisuješ podatke koji тамо ne postoje ili dopunjavaš već postojeće. Čak za podatke kojima raspolažeš ne moraš biti siguran da su točni (iako je poželjno da jesu). Tako jedna tema nema jednoga autora, već ih često ima više. I jedan autor može mijenjati podatke koje je napisao netko drugi. Kako onda najjednostavnije pronaći točne i pouzdane podatke?

Uzmimo za primjer da moraš napisati referat i izraditi prezentaciju o ribi klaun. Načini kojima dolaziš do rezultata na internetu različiti su. Najuspješniji su oni koji uključuju više tražilica.

Internet je mjesto prepuno informacija. Pretražujući ga, ponekad je doista teško doći do željenih informacija ako ne znamo na koji način. Prvo bismo se trebali zapitati: Tko je autor svih tih informacija? Je li autor jedan ili ih je više? Kako se najjednostavnije koristiti mrežnim stranicama za pretraživanje? Jesu li pronađene stranice sigurne, a informacije točne i pouzdane?

Najčešće korištene mrežne tražilice jesu sljedeće: Google (google.hr), Bing (bing.com) i Yahoo (yahoo.com). Upisujući isti pojam u drugu tražilicu, dobit ćeš različite rezultate. Možda će se neki rezultati preklapati, ali zasigurno neće biti jednako poredani zato što svaka tražilica ima svoje načine pronalaženja i vrednovanja informacija.



Jesi li se kad zapitao zašto nešto tražimo?

Koji su najbolji i najpouzdaniji načini traženja?

Kako tražiti i pronaći ono što nam treba znajući da je to ujedno i najbolje?



1.1. Za mene samo najbolje

Osim što ćeš rabiti više tražilica, ako želiš doznati npr. gdje riba živi i kako ju uzbunjati, možeš se pridržavati i nekih savjeta za pretraživanje:

1. Za pretraživanje trebaš rabiti više konkretnih ključnih riječi kako bi dobio što konkretnije rezultate, primjerice riba klaun ocean.
2. Dobro je koristiti se navodnicima (*Shift + Z*) za ključne riječi ili fraze koje tražiš, npr. „riba klaun, hrana“ – umjesto riba klaun hrana (pretraživač tako pronalazi isključivo taj naziv).

Ispred riječi koju ne želiš da pretraživač nađe, koristi se znakom – (minus), npr. riba klaun –koraljni –greben. Tako će pretraživač pronaći o uzgoju ribe klauna u akvariju, ali ne i o ribi klaunu na koraljnom grebenu.

Načini s kojima si se upoznao prvenstveno se odnose na brzinu pretraživanja određenih informacija. Ali, na koji ćeš način znati jesu li informacije koje si pronašao i pouzdane? Kad provodiš neko istraživanje (pišeš referat ili izrađuješ prezentaciju na zadatu temu) vrlo je važno procijeniti istinitost informacija i njihovu točnost. Nakon što pronađeš stranicu koja sadržava potrebne podatke, svakako provjeri:

- da na stranici nema oglašivača, reklamnih poruka (oni su moguć izvor virusa i usporavaju učitavanje stranice)
- je li autor teksta naveden imenom i prezimenom te možeš li njegovu biografiju također pročitati na stranicama (još je bolje ako je autor stručnjak za temu o kojoj piše ili je dobio neku nagradu)
- je li stranica bila navedena kao izvor informacija u nekome časopisu, npr. Drvu znanja, ili ti ju je preporučila učiteljica ili učitelj
- nudi li stranica dovoljno informacija koje su ti potrebne za istraživanje
- možeš li uz tekst pronaći datum objavljanja, a na stranici njezino zadnje ažuriranje
- je li tekst razumljiv, s dovoljno velikim slovima, ima li naslove i podnaslove po kojima možeš zaključiti o čemu se u tekstu radi
- je li stranica pregledna i da se na njoj lako može snalaziti, da ima alate za pretraživanje.

Primjer stranice na kojoj se informacije pouzdane, Razredna nastava – Riba klaun:
www.skole.hr/ucenici/os_nizi?news_id=6954.

Služeći se tim smjernicama, trebao bi dobiti pouzdanu, točnu i istinitu informaciju koja će ti zacijelo koristiti u tvome istraživanju, ali te i zaštiti od mogućih neželjenih virusa. Ovako izgledaju neke stranice na kojima je vidljivo upozorenje i cilj takvih stranica ako se na njima dulje zadržava ili upozorenje zanemari.



Zato pri pretraživanju svakako treba voditi računa i o sigurnosti pojedinih stranica. Neke u svome imenu već sadržavaju oznaku sigurnosti, primjerice https.



1.1. Za mene samo najbolje

Znaš li razliku između http i https stranica?

HTTPS stranice sadržavaju sigurnosni kôd na temelju kojega možeš biti siguran da se radi o stranici koju doista trebaš. Takve stranice obično možeš pregledati djelomično, a za više potrebnih podataka i informacija moraš se prijaviti.

Primjeri „običnih“ http stranica:

- Školski portal, <http://skole.hr>
- Državni hidrometeorološki zavod, <http://meteo.hr>,

i primjeri „sigurnih“ https stranica:

- e-dnevnik, <https://ocjene.skole.hr>
- Postani student, <https://www.postani-student.hr>.

Ponovimo

Koje načine brzoga pretraživanja poznaješ?

Zašto moraš procijeniti stranicu s koje uzimaš podatke za nastavu i projekte?

Odnosi li se procjenjivanje stranica samo na stranice koje pretražujemo za projekte ili bismo trebali procjenjivati i druge stranice s kojih uzimamo neke podatke? Zašto?

Što označava https?

Dodatne aktivnosti

Potraži sigurne i nesigurne stranice. Odredi najbolje načine kako ih prepoznati i ne uvući se u zamke koje skrivaju.

Pogledaj katalog www.hr i razgovaraj s prijateljima po čemu se taj katalog razlikuje od tražilica.

1.2. Digitalni tragovi



Sigurno znaš što prikazuje fotografija. Da, to je životinjski trag. Ostavlja li čovjek tragove? Gdje možemo ostavljati tragove? Znaš li da svaki put kad pristupiš internetu ostaviš trag? Kako?

Svaki korisnik interneta ima svoj digitalni ugled. On se stječe objavljuvanjem raznih sadržaja ili posjećivanjem željenih stranica. Sadržaji mogu biti pozitivni ili negativni, a objaviti ih možeš sam ili netko za tebe. Također, to možeš učiniti svjesno (npr. fotografiraš se s prijateljicom na rođendanskoj proslavi i objaviš na profilu društvene mreže) ili nesvjesno. **Svako objavljuvanje sadržaja koje uključuje tebe, stvara tvoj digitalni trag.** Svaki put kad posjetiš neku stranicu na kojoj ostavljaš svoje podatke, ostavljaš svoj digitalni trag.



Koliko ti je stalo kakav ćeš trag ostaviti i zašto je to uopće bitno?

Tehnologija svakim danom sve više napreduje. Sve smo manje zatrpani kojekakvim papirima, a sve potrebno pohranjujemo na memoriske kartice ili u internetskom oblaku – zauvijek. Upotreba interneta kao izvora znanja, za traženje posla, zanimljivosti, vijesti ili za druženje putem društvenih mreža i sl. često od nas traži slanje podataka i ostavljanje fotografija za koje sami mislimo da su bezazleni. Međutim, zamisli se u situaciji kako se jednoga dana upisuješ u srednju školu ili tražиш posao, a budući poslodavac ili ravnatelj samo treba pristup internetu i dobit će sve podatke o tebi koje želi i koji mu trebaju. Možda i one koje nisi želio da se vide.



1.2. Digitalni tragovi

Što bi volio drugi o tebi znaju, a što ne želiš? Kakav ćeš ugled imati u tuđim očima?

Uzmimo za primjer Vitu. Vita je odlična učenica, vrlo savjesna i odgovorna prema svojim obvezama, redovito dolazi na nastavu, bavi se sportom i član je udruge za zaštitu životinja. Sve što o njoj možeš pronaći na internetu, fotografije su s natjecanja. Vrlo je ljubazna prema vršnjacima, spremna je pomoći i učitelji ju često odabiru za mentora mlađim učenicima.

S druge strane imamo Taru koja nije uzorna učenica, često izbjegava obveze i još k tomu ulazi u sukobe s drugim učenicima. Na internetu možeš pronaći Tarine fotografije kako se druži s problematičnim vršnjacima, kako izlazi na čudna i neprimjerena mjesta, slika se u WC-ima i sl.

Koja će od njih dviju ostaviti pozitivan digitalni trag, a koja negativan, nije teško zaključiti.



Zato je bitno, prije nego što bilo što objaviš ili se prijaviš, dobro razmisliti o sljedećim savjetima:

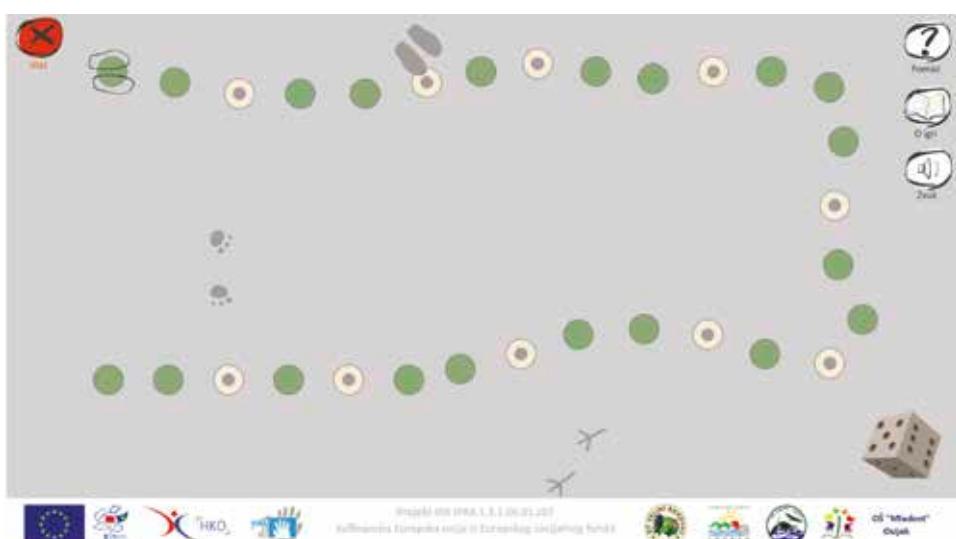
- Privatne podatke čuvaj za sebe. Koristi se nadimkom i prije nego što objaviš pravo ime i prezime, savjetuj se s roditeljima (skrbnicima).
- Ne dijeli sa svima korisnička imena i lozinke.
- Razmisli prije nego što išta objaviš, jednom objavljenog teško se može obrisati.
- Ne objavljuj ono što ne želiš da drugi znaju ili ono što im ne možeš reći u lice.
- Poštuj druge kad objavljuješ ili dijeliš sadržaje na kojima su oni.

1.2. Digitalni tragovi



Pokušaj ostati nevidljiv u igri *Digitalni tragovi*, petznet.HR/Modul3/poveznice.

Sve što na internetu objavite, širi se velikom brzinom. To ne uključuje samo digitalno širenje, već i širenje „od uha do uha“ ili kopiranje. Nažalost, većina tih informacija često dođe do osoba koje uopće ne poznajete i nikad ih niste vidjeli, a o posljedicama nerijetko slušamo u vijestima ili čitamo u novinama. Nisu svi ljudi dobromanjerni. Čak i razni komentari mogu biti negativno protumačeni i podijeljeni, zato su tolerancija i strpljivost vrline koje čine internetsku komunikaciju. Želiš li se zaštитiti od prijetećih i bezobraznih poruka, svakako trebaš **pravilno primijeniti postavke privatnosti** te ih s vremena na vrijeme provjeriti i poboljšati.



Ponovimo

Što su digitalni tragovi?

Kako ostavljamo digitalne tragove?

Može li se jednom javno postavljena informacija obrisati?

Navedi primjer pozitivnoga digitalnog traga.

Dodatne aktivnosti

Pokušaj izraditi svoj trag budućnosti. Uzmi prazan papir, stani na njega, ocrtaj svoje stopalo te u njega upiši sve ono što bi želio, da se o tebi u budućnosti zna i vidi.



1.3. Tko sam ja *online*?



Promotri fotografije.

Što zaključuješ o dječacima sa fotografija? Čime se bave u svoje slobodno vrijeme, što vole? Jesi li im sličan? Što ti voliš ili ne voliš, koje su tvoje sklonosti, osobine, hobiji?

Svaka je osoba jedinka za sebe: jedinstvena i neponovljiva. Ne postoje dvije jednakе osobe. I jednojajčani blizanci, naoko jednaki, imaju različite potrebe, vole različite stvari, različitim su karaktera i različito reagiraju na iste situacije. Promotriš li učenike u svome razredu, također ćeš primijetiti da se međusobno razlikuju: neki su sramežljivi i ne vole se isticati, drugi su otvoreni, komunikativni, glasni; jedni se bave sportom, drugi vole pjesmu i ples; neki vole matematiku, prirodu, dok drugi izvrsno govore engleski jezik; neki su neozbiljni, lijeni, često drski, dok drugi marljivo uče, trude se, pristojni su i uvijek spremni pomoći. Sve navedeno izgrađuje nas kao osobu, odnosno određuje naš identitet.

Identitet je skup činjenica koje čine da se jedna osoba razlikuje od druge (npr. ime i prezime, mjesto stanovanja, hobiji, osobine, sklonosti...).

Pogledaj video *Ljubav na prvi like*, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

U virtualnome svijetu, dakle na internetu, sami biramo kako ćemo se predstaviti drugima. Tamo nas nitko ne može vidjeti, pa imamo slobodu u kreiranju svoga *online* identiteta. To nam omogućava da pretjerujemo u svome predstavljanju, a nerijetko i varamo kako bismo se svidjeli drugima. Postoje različiti razlozi zbog kojih ljudi pretjeruju ili se lažno predstavljaju na internetu. Često to čine kako bi se svidjeli drugima. Oni koji nisu prihvaćeni u društvu, lažnim identitetom pokušavaju pronaći prijatelje. Neki lažu zbog svoje sramežljivosti te na taj način uspijevaju reći ono što u stvarnosti ne bi imali hrabrosti. Neki stvaraju lažne identitete iz zabave ili iz znatiželje kako bi vidjeli tuđu reakciju. Nažalost, mnogi se lažno predstavljaju kako bi vrijeđali druge. Pišu ružne komentare i poruke, dijele neprimjerene fotografije ili videosadržaje skrivajući se iza lažnoga profila.

***Online* identitet čine slike, tekstualni, audiosadržaji ili videosadržaji objavljeni na internetu na temelju kojih ljudi stvaraju mišljenje o nama.**



1.3. Tko sam ja *online*?

Kako se ti predstavljaš na internetu? Kakav je tvoj *online* identitet? Znaš li da laganjem o sebi možeš stvoriti probleme sebi i svojim bližnjima?

Mnogi mladi na internetu lažu o svojim godinama ne razmišljajući da se time mogu dovesti u opasnost. Predstavljaju se kao starije osobe, čime postaju zanimljive odraslim osobama. S njima se dopisuju, razmjenjuju fotografije na kojima se skrivaju iza sunčanih naočala, a često se upuštaju u vezu. Problem nastaje kad se od njih traži susret u stvarnosti, pravo upoznavanje.

Kod mlađih je čest razlog pretjerivanja i laganja o sebi zaljubljenost u neku osobu. Skrivaju se iza lažnih profila, predstavljajući se drugim imenom, a sve kako bi se svidjele simpatiji.

Osobe koje se žele zaposliti pretjeruju o svome obrazovanju, lažu o ocjenama. Sramežljivi lažu kako bi rekli ono za što u stvarnosti nemaju hrabrosti, nepoželjni u društvu lažu kako bi pronašli prijatelje. Opasni su oni koji se lažno predstavljaju kako bi nekoga vrijedali, pisali uvredljive poruke, ismijavali ili izražavali mržnju.

Razmisli o posljedicama varanja i lažnoga predstavljanja na internetu. Svatko od nas ima slobodu odabira načina kako se predstaviti *online*.

Primijeni savjete pri stvaranju vlastitoga identiteta na internetu.

Kad se predstavljaš, razmisli o tome što će drugi misliti o tebi.

Ne pretjeruj i ne predstavljam se lažno jer bi si time mogao stvoriti probleme.

Preuzmi odgovornost za ono kako se predstavljaš.

Laganjem o sebi možeš se dovesti u opasnost.

Razmisli kako tvoje lažno predstavljanje i varanje na internetu utječe na tvoju obitelj, prijatelje i bližnje.

Ponovimo

Što je identitet? Što je *online* identitet?

Zašto ljudi pretjeruju i lažu kad se predstavljaju na internetu?

Koje su posljedice varanja i lažnoga predstavljanja na internetu?

Dodatne aktivnosti

Riješi *online* listić za ponavljanje nastavne jedinice, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

Unesi u mrežnu tražilicu vlastito ime i prezime i provjeri koje se informacije o tebi nalaze na internetu.



2.1. Moje *online* susjedstvo



Na trenutak promotri fotografije i razmisli što prikazuju. Svaka od

njih prikazuje različito, ali su tematski vrlo bliske.

Pokušaj otkriti što ih to povezuje.

Internet nam pruža nebrojene mogućnosti. Neke si već zacijelo isprobao, a nekima ćeš se s vremenom tek koristiti (igranje igara, slušanje glazbe, gledanje filmova, dopisivanje s prijateljima, proučavanje materijala za školu, izrada projekata, prezentacija, pretraživanje stranica u potrazi za željenim informacijama...).



Ono što je pri upotrebi interneta vrlo važno jest pregledavati one stranice koje su tebi primjerene. Uvijek i u svemu može postojati moguća opasnost.

Iako internet nije stvarno mjesto koje možeš posjetiti, posjećuju ga stvarni ljudi i zato trebaš biti vrlo oprezan. Nikad ne znaš tko se skriva s druge strane!

Zato je važno razlikovati osobe s kojima možeš komunicirati *online*, a s kojima ne smiješ. Također je bitno napomenuti da pri dijeljenju osobnih podataka treba biti jako oprezan jer se vrlo lako mogu zloupotrijebiti.

2.1. Moje *online* susjedstvo



Razine komunikacije na internetu možemo usporediti s razinama komunikacije u stvarnome životu. Tako one stvari koje govorиш svojim roditeljima, nećeš dijeliti s osobom koju sreteeš u trgovini. Jednako tako neke stvari o kojima razgovaraš sa svojom najboljom prijateljicom, nećeš govoriti svakomu učeniku iz svoje škole. Podatci kao što su ime, prezime, adresa, broj mobitela ili zaporce elektroničke pošte ne dijele se bez razmišljanja.



Kao što u stvarnome životu postoje **pravila privatnosti**, tako ih se treba pridržavati i na internetu. Internetske društvene mreže imaju svoje grupe ili krugove prema kojima raspoređujemo osobe s kojima i kako želimo komunicirati. Tako možeš imati krug prijatelja iz škole, članova sportskoga kluba ili članove obitelji.



Po tome principu i sam možeš stvoriti nekoliko grupa prema dijeljenju podataka:

- **Poznanici** – grupa u kojoj gotovo svatko može vidjeti sve sadržaje koje objavljuješ, ali i kontaktirati sve njezine članove. U takvoj se grupi ne objavljuju podaci za koje ne bi volio da ih drugi znaju o tebi i tvojim prijateljima i obitelji.

- **Prijatelji** – grupa u kojoj sadržaje mogu vidjeti samo njezini članovi, odnosno samo tvoji prijatelji. U toj grupi možeš objaviti podatke koje želiš da tvoji prijatelji znaju o tebi (npr. što voliš jesti, koju glazbu slušaš, kojim se sportom baviš...).

- **Roditelji, braća i sestre** – ova grupa ima najvišu razinu privatnosti i u njoj svim sadržajima, članovima i ostalim informacijama mogu pristupiti samo njezini članovi, odnosno članovi obitelji. U toj grupi možeš objaviti podatke koje želiš da tvoja obitelj vidi. Prije objave bilo kakvih podataka (fotografije, e-adresa, telefonski broj itd.) koji se odnose na tvoju obitelj ili nekog drugog, obrati se odrasloj osobi kojoj vjeruješ za savjet.





2.1. Moje *online* susjedstvo

Kako budeš odrastao, tako će se broj tvojih prijatelja sve više i više povećavati, a time i broj informacija koje s njima dijeliš. Zato budi vrlo pažljiv i dobro promisli tko je pravi prijatelj i tko zaslužuje znati podatke iz tvoga života.



Ponovimo

Koje su prednosti, a koji nedostatci komunikacije internetom?

Zašto je bitno komunicirati samo s osobama koje poznajemo?

Dodatne aktivnosti

Usporedi svoja *online* susjedstva i susjedstva svojih prijatelja iz razreda i utvrđite koliko zajedničkih „prijatelja“ imate i koliko ih zapravo poznaješ.



2.2. Pametno s mobilnim uređajima



Podsjeća li ova fotografija na tebe i tvoje prijatelje? Zašto? Kako ti provodiš svoje slobodno vrijeme i koliko se često koristiš mobilnim uređajima?

Svi znamo da su mobilni uređaji u današnje vrijeme neizbjegni. Davno su prošla vremena kad su ih posjedovali samo neki poslovni ljudi. Danas je teško naći osobu koja ga nema. Oni su nam od velike koristi jer s pomoću njih možemo biti dostupni svima i u svakome trenutku. Svaka važna vijest, bila ona tužna ili vesela, može se proslijediti u istome trenu kad je i primljena. Mobilni uređaji idealni su za brzu i učinkovitu komunikaciju tekstualnim porukama, ali i za neizbjegne dugotrajne razgovore s najdražima ili za igranje omiljenih igara. **Tijekom komunikacije valja dobro paziti prvenstveno s kim se dopisuješ, a potom i o čemu pišeš. Neke informacije i podatci nikako nisu za dijeljenje s drugima.**

Navest ćemo samo neke koje bi trebao zadržati za sebe jer nikad ne možeš znati tko se može skrivati s druge strane i kako može iskoristiti te tvoje podatke:

- datum i godina rođenja
- adresa stanovanja
- OIB
- bilo koji od gore navedenih podataka tvojih roditelja
- podatke povezane s nekom drugom osobom od koje nemaš dopuštenje
- tuđe fotografije
- fotografije pornografskoga sadržaja (svoje ili tuđe)
- poruke uvredljiva sadržaja...

Osim pozitivnih strana, mobilni uređaji imaju i negativne strane koje mnogi (a možda i ti) ponekad ignoriraju. Kad se s najboljim prijateljem satima dopisuješ, razgovaraš ili igras neku računalnu igru, vrlo lako gubiš pojam o vremenu. Osim toga, postoji još jedan veći problem, a to je nasilje. Nažalost, ono se sve češće javlja i putem mobilnih uređaja. **Pojedinci mogu druge osobe uz nemiravati učestalim pozivima, mnogobrojnim uvredljivim tekstualnim ili slikovnim porukama.** Odmah moraš reagirati i sve to nekomu prijaviti. Pokaži toj osobi poruke ili pozive koji te zabrinjavaju, a nakon toga učini sljedeći korak. Svaki mobilni uređaj ima mogućnost blokiranja neželjenih sadržaja. Sve što moraš učiniti, jest unijeti broj s kojega više ne želiš primati neželjene pozive ili poruke. Na taj način problem može biti vrlo lako riješen.



2.2. Pametno s mobilnim uređajima



KOMUNIKACIJA

Osim što se broj korisnika mobilnih uređaja drastično povećao, promijenili su se i sami uređaji. Mnogi među vama posjeduju pametni telefon i uglavnom ste upoznati s njegovim mogućnostima. Mala je razlika u mogućnostima između računala i pametnoga telefona. Od mnoštva aplikacija koje ti uređaji nude, moraš pametno izabrati. Ovi ti savjeti u tome mogu pomoći:

Pogledaj ilustraciju da vidiš na što se aplikacija odnosi.	Pročitaj opis, sadržaj i komentare drugih o ponuđenoj aplikaciji.	Provedi malo istraživanje o upotrebi i korisnosti tražene aplikacije.
Pogledaj komu je aplikacija uopće namijenjena.	Prouči koje informacije s tvoga mobilnog uređaja preuzima ta aplikacija.	Provjeri je li aplikacija besplatna ili nije.

Ponovimo

Koliko se često koristiš mobilnim uređajem?

Koristiš li se svojim mobilnim uređajem pametno i odgovorno?

Uznemiravaš li slučajno koga svojim ponašanjem?

Dodatne aktivnosti

Jedan dan mjeri vrijeme koje provedeš koristeći se mobilnim uređajem na bilo koji način. Usporedi dobivene podatke s prijateljima.

Sastavi popis aplikacija kojima se koristiš na mobilnim uređajima. Trebaju li ti sve te mobilne aplikacije koje imaš? Zašto? U paru napišite tri prednosti i tri nedostatka upotrebe mobilnih uređaja.

2.3. Riječi mogu povrijediti



Pokušaj se s pomoću crteža prisjetiti načina kojima ljudi danas komuniciraju digitalnim medijima.
Kakva su tvoja iskustva s mobilnim uređajima, internetom i drugim digitalnim medijima?



Ljudi danas komuniciraju digitalnim medijima i iskustva koja imaju, kao i u stvarnome životu, mogu biti i dobra i loša. **Odnosi koje stvaraš s drugim ljudima digitalnim medijima razlikuju se od odnosa koji se razvijaju u stvarnome životu.** Razlozi su jednostavnii:

- Ljudi su izravniji i hrabriji u *online* komunikaciji jer osobi s kojom razgovaraju ne vide lice.
- Takva komunikacija nema govora tijela koji olakšava razumijevanje.
- Zlobni komentari imaju snažniji utjecaj jer mogu biti javni.

Kad si *online*, moraš biti oprezan u komunikaciji s drugima jer će to utjecati na odnose s tim ljudima u stvarnome životu. **Dobronamjernim i pristojnim ponašanjem možeš steći nove prijatelje.** Ipak, kad si na mreži, možeš nekoga i povrijediti, možda i nemamjerno. To se može dogoditi jer ne vidiš kako tvoje ponašanje utječe na osobu s kojom komuniciraš.

Zato se prema drugima moraš odnositi pažljivo i s poštovanjem, ni u kojem slučaju nepošteno, nepravedno i neodgovorno. Budi pažljiv jer samo jedan klik miša može utjecati na živote drugih. Sve nesporazume moraš razjasniti što prije izravnom internetskom komunikacijom ili uživo s osobom s kojom su nesporazumi nastali.

KOMUNIKACIJA



2.3. Riječi mogu povrijediti



Evo nekoliko pravila kojih bi se trebalo pridržavati u *online* komunikaciji:

Poštuj privatnost drugih kad si na mreži: ne širi ni o kome glasine, ne dijeli informacije o nekome kao ni fotografije bez njegova dopuštenja.

Poštuj tuđi virtualni prostor: ne gledaj ni u čije dokumente ili u računalo.

Nastoj ljudi ne isključivati ni iz stvarnoga života ni *online*.

Ne pokušavaj ljudi okretati jedne protiv drugih: kad od nekoga činiš nasilnika, to je jednako kao da si i sam nasilnik.

Slijedi pravila iz stvarnoga života u virtualnome svijetu: nikada ne piši nekomu ono što mu ne bi mogao reći u lice. Ako imaš potrebu nešto napisati kad si ljut, najprije dobro razmisli.

Tvoji vršnjaci vole biti na mreži i upotrebljavati mobilne uređaje za slanje elektroničke pošte, razgovaranje (*chat*), gledanje videozapisa, slanje poruka, igranje računalnih igara i za pisanje zadaća.

Ponekad ćeš, vjerojatno, dobiti i neku poruku zbog koje ćeš se osjećati loše, uz nemireno i tužno. To će možda biti posljedica nečije nepromišljenosti, ali kad netko namjerno upotrebljava internet i mobilne uređaje kako bi opetovano uz nemiravao druge – to je elektroničko nasilje.

Zato dobro razmisli kada se upuštaš u *online* komunikaciju i uvijek na pameti imaj osjećaje drugih. Od iznimne je važnosti pažljivo razmisljiti kako i što objaviti, napisati, poslati u poruci ili objaviti na internetskim stranicama.

Tvoje nepromišljene odluke mogu štetiti drugima iako nisi imao namjeru učiniti nešto loše. Imaći moć odlučivanja i zato budi dobromjeran, jačaj svoja prijateljstva i *online* okružje.

Ponovimo

Provjeri što si naučio i riješi *online* kviz *Riječi mogu povrijediti*, petznet.HR/Modul3/poveznice.

Dodatne aktivnosti

Potraži dodatne savjete kako bi još više poboljšao svoje vještine internetske komunikacije: petznet.HR/Modul3/poveznice.

Izradi neki digitalni rad kojim ćeš pokazati svoja pravila pristojnoga ponašanja.

2.4. Z-generacija

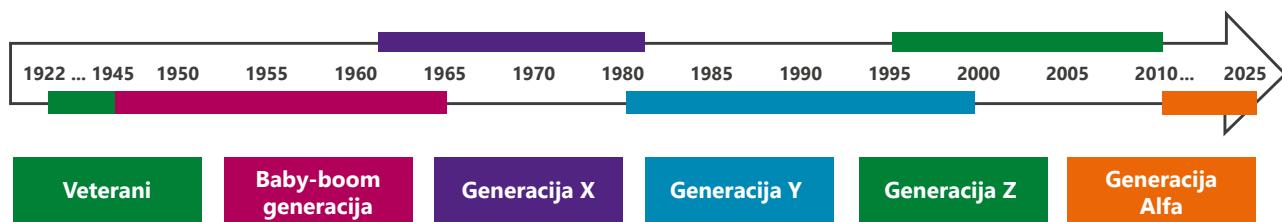


Prepoznaćeš li uređaje na fotografijama? Koristiš li se njima? Koliko često? Možeš li zamisliti kakav bi bio tvoj život bez nekih od njih?

Svakodnevno gledaš televiziju, slušaš ili skidaš glazbu s interneta, razgovaraš telefonom ili mobilnim uređajem, fotografiraš i snimaš te dijeliš fotografije i videouratke na internetu, igraš *online* igre, tražiš materijale za rješavanje domaće zadaće, komuniciraš s prijateljima putem društvenih mreža, videokonferencijskih programa, elektroničke pošte, informiraš se čitajući *online* novine ili posjećujući različite portale, opuštaš se i zabavljaš gledajući i skidajući različite videosadržaje (filmove, utakmice, koncerte...), stvaraš vlastite audiouratke ili videouratke.

Zbog svakodnevne primjene digitalnih uređaja i digitalnih medija nazivaš se **digitalnim urođenikom ili pripadnikom Z-generacije**.

Generacija je skupina ljudi određena godinama. Osobe koje su rođene tijekom određenoga razdoblja odrastale su na sličan način i imale slična iskustva, pa su njihove vrijednosti i stavovi slični.



Promotri vremensku crtu i odredi kojoj generaciji pripadaju tvoji roditelji, braća i sestre, bake i djedovi. Vjerovatno tvoje bake i djedovi spadaju u *baby-boom generaciju*, roditelji u *generaciju X* ili ranu *generaciju Y*, dok je možda tvoj mali brat ili sestra pripadnik najmlađe *generacije alfa*. U *generaciji Y* ili digitalnoj generaciji osobe su rođene između 1980. i 2000. godine. Odrastanje im je obilježio internet, *reality*-programi i *talk show*ovi. Više vole videoigre i DVD-ove nego televiziju i filmove. Teže za slobodom i fleksibilnošću, ne vjeruju masovnim medijima i osjećaju da ne postoji samo jedan pravi odgovor. Aktivni su 24 sata dnevno, vole putovanja, karijeru i priznanje za svoj rad.



2.4. Z-generacija

U generaciji Z osobe su rođene između 2000. i 2010. godine. Ta je generacija ovisna o tehnološkim i informatičkim dostignućima. Međusobno najbolje komuniciraju internetom, a njihove su igračke mobiteli i računala. Odrastaju brže i počinju učiti ranije jer su od znanja udaljeni samo nekoliko „klikova mišem“. Poznati su i pod nazivom bežična i hiperpovezana generacija.

Sigurno nisi ni svjestan koliko si ovisan o digitalnim medijima koji su sastavni dio tvoga života. Sve je počelo masovnom upotrebom računala za obavljanje svakodnevnih poslova, a nastavilo se uvođenjem interneta.

Tradicionalni mediji sredstva su za prenošenje informacija i komunikaciju, a uključuju novine, radio, televiziju i telefon. **Digitalni mediji** omogućavaju korisnicima komunikaciju, međusobnu interakciju te stvaranje sadržaja. Kod tradicionalnih medija komunikacija je jednosmjerna (nema međusobne komunikacije), dok digitalni mediji omogućavaju dvosmjernu komunikaciju. To je zapravo interaktivna komunikacija koja nam omogućava dopisivanje na društvenim mrežama, forumima, audiorazgovore i videorazgovore, igranje *online* igara, označavanje osoba na fotografijama, komentiranje, dijeljenje lokacije i sadržaja, gledanje filmova, utakmica ili koncerata, slušanje radija, čitanje vijesti, suradnju, stvaranje i dijeljenje različitih sadržaja. Digitalni su mediji dostupni u bilo koje vrijeme i na bilo kojemu mjestu. (Opisi navedenih generacija nastali su kao rezultat istraživanja u SAD-u.)

Pogledaj video *Digital Life Student Intro Video - Digital Life 101*, petznet.HR/Modul3/poveznice.

Ponovimo

Tko su digitalni urođenici (Z-generacija)?

Što nam omogućava upotreba digitalnih medija?

Kako se njima ti koristiš?

Dodatne aktivnosti

Razgovaraj s roditeljima na koji se način oni koriste digitalnim medijima.

Pročitaj članak *Generacija X upravlja svijetom, a Y-i postaju novi pokretači*, petznet.HR/Modul3/poveznice.



2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba



Promotri fotografije i opiši što prikazuju. Razmisli koje ti mogućnosti pruža upotreba digitalnih medija i jesи li s njima uvijek siguran. Jesi li se kada našla u situaciji kao djevojčica s druge slike? Ispričaj svoja iskustva.

K O M U N I K A C I J A

Digitalni mediji svojom aktualnošću, brzinom i mnoštvom različitih korisnih informacija olakšavaju ti učenje, omogućavaju brzu i jednostavnu komunikaciju s velikim brojem ljudi, nude ti zabavu i opuštanje igranjem mrežnih igara, slušanjem glazbe, gledanjem zabavnih videozapisa i smiješnih fotografija, pružaju ti mogućnost brzoga informiranja čitanjem različitih portala kao i otkrivanje vlastitih talenata.

No digitalni mediji nisu uvijek bezazleni. Njihovim korištenjem izlažeš se različitim opasnostima. Jesi li svjestan toga?

Pogledaj video *Društvene mreže*, petznet.HR/Modul3/poveznice, pa navedi nekoliko dobrih i loših strana digitalnoga doba iz videa te ih usporedi s primjerima iz vlastitoga života. Razmisli koje opasnosti skriva korištenje digitalnim medijima.

Komunikacija digitalnim medijima zbližava ljudе, no istovremeno ih i udaljava. Boravljenjem ispred računala ili tipkanjem na mobilnim uređajima sve više vremena provodimo sami, a manje komuniciramo licem u lice. **Ljudi su postali ovisni o tehnologiji.** Vrijeme provode gledajući u zaslon, a ne u razgovoru s obitelji ili prijateljima. Sve se više otuđuju jedni od drugih, što postaje problem današnjice.



2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba

Dobre strane digitalnoga doba:

1. Vrlo lako možeš doći do različitih informacija: *online* novine i različiti portali, Google, YouTube, Wikipedija, Bing.
2. Mnoge sadržaje možeš naučiti koristeći se internetom tijekom rješavanja školskih zadaća i projekata, učeći strane jezike, koristeći se mrežnim knjižnicama i bazama obrazovnih sadržaja: Google Knjige, Google Znalac, CARNetova eKnjižnica, YouTube.
3. Možeš lako komunicirati i družiti se s prijateljima i rođacima koji žive daleko od tebe s pomoću raznih društvenih mreža (Facebook, Twitter, Skype, Lync, forumi i brbljaonice).
4. Možeš se opustiti i zabaviti gledanjem filmova, utakmica ili koncerata te čitati o omiljenim osobama.
5. Možeš se zabavljati igrajući *online* igre.
6. Možeš stvarati vlastite slikovne, tekstualne, audiouratke ili videouratke.
7. Na internetu se vrlo lako mogu dijeliti različiti sadržaji što omogućava otkrivanje novih talenata (velik broj ljudi može vidjeti snimku nekoga tko lijepo pjeva, svira...).
8. Možeš učiniti dobro djelo i pomoći nekomu sudjelovanjem i podržavanjem humanitarnih akcija.
9. Projekti u školi mogu biti mnogo zabavniji i zanimljiviji ako se primjenjuje tehnologija.
10. Internet omogućava brzo i jednostavno reklamiranje proizvoda ili usluga koje se nude.

Loše strane digitalnoga doba:

1. Na internetu možeš primiti različite negativne poruke i sadržaje koji te mogu povrijediti, ismijati i nanijeti bol.
2. Ljudi se često skrivaju iza lažnih profila, pa nikad nisi sasvim siguran s kim se dopisuješ.
3. Ako tvoji korisnički računi, elektronička pošta i profili nisu dovoljno dobro zaštićeni, netko ih vrlo lako može zloupotrijebiti. U kratkome roku može negativne poruke i sadržaje o tebi poslati velikom broju ljudi ili o drugome u tvoje ime.
4. Sve što radiš na internetu, tamo trajno ostaje. Kad komuniciraš internetom, manje vremena provodiš družeći se licem u lice.
6. Ljudi mogu neprimjereno govoriti kad su anonimni.
7. Sadržaje koje objaviš na internetu netko drugi može prisvojiti i predstavljati se kao njihov autor.
8. Negativne informacije (fotografije ili video neprimjerena sadržaja) o nekome na internetu se šire velikom brzinom.
9. Ljudi mogu postati ovisni o digitalnim medijima.
10. Kupovanje, oglašavanje ili kockanje na internetu mogu tebi i obitelji nanijeti financijsku štetu.



2.5. Dobre i loše strane digitalnoga doba

Opasnosti digitalnoga doba

Cyberbullying ili elektroničko nasilje → svaka komunikacijska aktivnost internetom ili mobilnim tehnologijama koja služi kako bi se nekoga ponizilo, zadirkivalo, prijetilo ili ga se zlostavljalo na neki drugi način.

Sexting → slanje neprimjerenih seksualnih poruka i fotografija najčešće mobilnim uređajima.

Trolling → *online* uznemiravanje na forumu, *cheatu* ili blogu kad osoba namjerno šalje uznemirujuće poruke koje vrijeđaju ljude i nanose im bol.

Phishing → mrežna krađa identiteta koja korisnika navodi na otkrivanje korisničkoga imena i lozinke u svrhu krađe novca s bankovnoga računa ili za provalu u e-poštu žrtve.

Grooming → mamljenje djece radi seksualnih potreba.

Happy slapping → skupina napada osobu i snima nasilje mobilnim uređajem.

Ponovimo

Navedi opasnosti koje skriva upotreba digitalnih medija.

Navedi jednu dobru i jednu lošu stranu digitalnoga doba s kojom si se susreo koristeći se digitalnim medijima.

Objasni na koji način digitalni mediji dobro, odnosno loše utječu na cjelokupno društvo.

Dodatne aktivnosti

Riječju i slikom prikaži sebe u digitalnom svijetu (dobu) na plakatu koji će izraditi.

K O M U N I K A C I J A



3.1. Kopiranje ili krađa

Filip, dječak bez imena

Anto Gardaš

Roman

"Vama draga djeko, koji nemate roditelje; i vama koji ih imate; i vama koji ih nemate, a imate vama povećujem ovu knjigu!"

Kadu da život ima dvoje strane: onu ljepu i onu manje ljepu. U ovoj gospodnjoj godini 1994., proglašenoj godinom obitelji, od sveg seca želim da život prema vama okrene svoju ljepu stranu."

Anto Gardaš

Roman **Anto Gardaš** *Filip, dječak bez imena*, napisan 1989. godine, diržava je priča puna obrata o dječaku Filipu i drugoj djeci iz Doma za djecu i mladež, sa neobičnim i retvrim raspisom u kojem Filip doznačešto je... Tragična Željeznička netreća koja je odredila sudbinu glavnih likova ovog romana doista se i dogodila na zagrebačkom Glavnem kolodveu 1974. godine.

Možeš li prepoznati odakle je „posuđen“ tekst sa slike? Smatraš li da je kopiranje, lijepljenje, preuzimanje, umnožavanje i dijeljenje različitih materijala na internetu dopušteno bez nekih ograničenja?

Igranje računalnih igara, slušanje glazbe ili gledanje filmova na internetu pruža ti obilje zabave, no neznanje te može skupo stajati i stvoriti velike probleme. Danas je postalo normalno sjesti za računalo, napisati referat, članak, blog, napraviti plakat ili prezentaciju, urediti video i pritom se koristiti različitim pisanim materijalima, fotografijama, glazbom i videozapismima. Razmišljaš li odakle obilje tih informacija na internetu, jesu li one besplatne i tko je njihov izvorni autor? Imaš li pravo koristiti se njima ili ti treba neka vrsta dopuštenja?

Mnogi materijali na internetu imaju zaštitu, što znači da su kreativan rad nekoga autora. To možemo usporediti sa slikarom i slikom, književnikom i romanom ili skladateljem i skladbom. Naime, umjetnici su autori svoga kreativnog djela, autorskoga rada, čije autorstvo dokazuju vlastitim potpisom. Dakle, slikar kad naslika sliku, potpisom i datumom njezina nastajanja postaje njezin autor što mu daje mnoga prava, a tebi ograničenja. Isto je i s književnikom, skladateljem itd.

Autorski je rad svaki kreativni rad kojemu je poznat autor (njegovo ime i prezime, datum izrade/nastanka djela ili njegove objave). Autorstvo se u realnome svijetu dokazuje potpisom autora.

Autorsko pravo je pravo koje štiti prava stvaratelja (slikara, kipara, književnika, glazbenika, znanstvenika...) nekoga kreativnog rada, tako da osoba koja želi kopirati, dijeliti ili se koristiti tim radom mora tražiti dopuštenje za to.

Pogledaj video [Čije je što?](#), petznet.HR/Modul3/poveznice i razmisli ponašaš li se odgovorno pri kopiranju ili preuzimanju materijala s interneta te što moraš učiniti ako se želiš koristiti nečim s interneta.

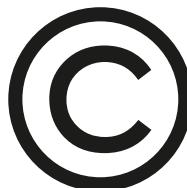
Većina toga što se nalazi na internetu, a što možeš kopirati, lijepiti, preuzimati ili dijeliti, zaštićeno je autorskim pravom. Kreativnim radovima u digitalnome obliku, osim imena i prezimena autora te datuma izrade ili njegove objave, autorstvo dokazuje tzv. *copyright* znak. Ako se želiš koristiti takvim radom, potrebno je tražiti dopuštenje izvornoga autora. U protivnom bi mogao biti kažnen.



3.1. Kopiranje ili krađa

PRI UPOTREBI MATERIJALA S INTERNETA POTREBNO JE:

- pročitati licence za korištenje
- provjeriti tko je autor
- dobiti dopuštenje za korištenje
- navesti autora i izvor
- kupiti materijal (ako je potrebno)
- koristiti se njime odgovorno.



Copyright znak (©) oznaka je autorstva nekoga kreativnog rada objavljenoga na internetu.

Još je jedan oblik neodgovornoga ponašanja na internetu: namjerno i neovlašteno umnožavanje i dijeljenje tuđega autorskog rada. To je vrsta krađe u kojoj osoba preuzima fotografije, filmove, glazbu, videoigre i sl. i prodaje ih velikom broju korisnika. Često je kvaliteta takvih piratskih proizvoda lošija od originala, ali su oni i mnogo jeftiniji. **Piratizacija ima vrlo negativne posljedice.** Naime, ako se ne proda dovoljan broj kopija nekoga digitalnog autorskog rada, npr. videoigre, iduće igre neće biti. Neće više biti moguća ni piratizacija jer nema originala. A originala nema jer nema razvojnoga tima. Razvojnoga tima nema jer nema novca kojim će se platiti. Novca pak nema jer se najveći broj kopija dijelio piratskim kanalima. Takvi su postupci ilegalni, a time i kažnjivi (novčana ili zatvorska kazna).

Plagiranje je djelo prisvajanja ili kopiranja tuđega pisanog, umjetničkog ili drugog kreativnog rada za svoj vlastiti, bilo djelomice ili u cijelosti, bez navođenja izvornoga autorstva ili izvornika.

Pravedno korištenje (*fair use*) pravo je korištenja manjom količinom nekoga autorskog rada zaštićenoga autorskim pravima bez dopuštenja.

Piratizacija je svako neovlašteno korištenje zaštićenim autorskim djelima, preuzimanjem ili kopiranjem, s ciljem prodaje i zarade, a bez odobrenja autora toga djela.

Ponovimo

Što je autorsko pravo?

Što je *copyright* znak?

Što moraš učiniti pri upotrebi materijala s interneta?

Zašto piratizacija i plagiranje smatramo neodgovornim ponašanjem?

Dodatne aktivnosti

Nacrtaj svoj autorski rad (motiv: stablo).

Provjeri što o autorskome pravu piše na stranicama eLektira, lektire.skole.hr.

Potraži slike, glazbu, tekstove s odgovarajućim licencama za korištenje, search.creativecommons.org/?lang=hr.



3.2. Ovo je moje



Kako bi objasnio pojам *stvaranje*?
Kad počinjemo stvarati?
Jesmo li tad umjetnici?

Pojam *stvaranje* jako je širok. Ne možemo stvarati, a da nešto ne radimo. Tako još od malih nogu, igrajući se kockicama, pokušavamo napraviti građevinu, autić, cestu... Kasnije, kad već možemo držati olovku u ruci, stvaramo svoja mala djela, možda samo nešto bojeći ili šarajući po maminim „važnim“ papirima. Sada dolazimo do odgovora na pitanje: Jesmo li umjetnici? Da, jesmo. Svaki vaš crtež malo je umjetničko djelo kojim izražavate svoju kreativnost, misli i osjećaje. Već kao malo dijete i ti si znao prepoznati svoj rad. I naravno, to su svi morali znati.

U školi je učiteljica tvoj rad obvezno potpisala kako bi se znalo, od njih možda dvadeset troje, koji je tvoj. Kasnije si taj način označavanja (potpisom) svjesno ili nesvjesno i sam preuzeo. Kad god si otada nešto napravio, na taj si se rad potpisao.

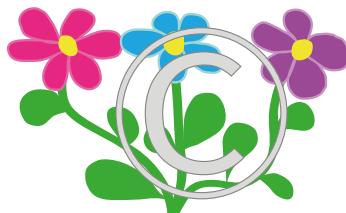
Naravno, i **računalom se možemo koristiti za stvaranje**. Ne koristimo se olovkama, kockama i kistovima, ali to ne znači da i dalje nismo umjetnici. Oni malo snalažljiviji i kreativniji već možda i imaju svoje radove objavljene na nekoj internetskoj stranici. Kako ćete na internetu označiti svoj rad?

Kad pročitaš lektiru, učiteljica/učitelj vjerojatno pita i za autora toga djela. Kako ćeš ga znati? Obično je naveden već na naslovnici knjige. A ako i nije, na prvoj unutarnjoj stranici već se vidi i ime autora, i ime lektora, ilustratora i ostalih suradnika koji su radili na knjizi. Osim toga, navedeno je mjesto gdje je knjiga objavljena i godina objave. Ti isti podatci važni su kad svoje djelo objavljuješ na internetu. Vjerujemo da ti **ne bi bilo svejedno kad bi svoju fotografiju ugledao kao dio nekoga popularnog rada, a da te nitko za to nije pitao ili, još bolje, da je taj netko naveo kako je ta fotografija njegova.**

Radeći plakate i prezentacije za nastavu, mnogi se učenici (možda i ti) koriste tekstovima i slikama koje pronađu na internetu. **Za preuzimanje fotografija s interneta i stavljanje u svoj rad možeš biti kažnjen.** Osoba koja je autor toga djela ima autorska prava zbog čijega te kršenja autor može tužiti. Da bi autorski rad bio prepozнат kao takav, uz njega moraju stajati ime i prezime autora, datum nastanka djela ili njegove objave, a često uz njega bude i *copyright* znak ©.



Primjer slike s navedenim imenom, prezimenom i znakom *copyright*.



Na svoj rad možete znak autorskoga prava staviti i preko cijele slike.

3.2. Ovo je moje



Tako se odmah vidi da je slika zaštićena i da se za njezinu upotrebu treba tražiti dopuštenje autora.



Imajte na umu da sve što se na internetu nalazi nije dopušteno upotrijebiti bez pitanja.

Prouči stranice o Creative Commons licencama, petznet.HR/Modul3/poveznice, i pronađi razlike u uvjetima koje njihove licence dopuštaju.

Creative Commons licence vrsta su ugovora koji štiti određeni autorski rad. Autorski rad zaštićen je autorskim pravom i ponuđen pod određenim uvjetima, što znači da kad se koristite tim autorskim radom, prihvaćate i pristajete na uvjete i odredbe koje sadržava licenca. Svaka upotreba autorskoga rada koja odstupa od dopuštenoga licencom, zabranjena je. Naravno, **primjereno je takvu licencu staviti i na radove koje vi objavite**.

Osnovne CC licence jesu:

- Imenovanje CC BY
- Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima CC BY-SA
- Imenovanje-Bez prerada CC BY-ND
- Imenovanje-Nekomercijalno CC BY-NC
- Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima CC BY-NC-SA
- Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada CC BY-NC-ND.



Najslobodnija je CC BY licenca kojom autor daje dopuštenje da se njegovo djelo dijeli, prerađuje i mijenja, čak i u komercijalne svrhe, uz obvezu navođenja autora. Najstroža je CC BY-NC-ND licenca kojom autor dopušta preuzimanje i dijeljenje svoga djela uz uvjet navođenja autora te zabranu mijenjanja i korištenja u komercijalne svrhe.



Pronadite sadržaje koje možete slobodno dijeliti, koristiti i remiksati

Google, a i ostale tražilice omogućavaju pretraživanje i pronalazak slika, glazbe i videozapisa koji su podijeljeni pod CC licencama. Kako biste pronašli sadržaje kojima se smijete slobodno koristiti, koje možete dijeliti i mijenjati, posjetite stranicu CC Search, search.creativecommons.org/?lang=hr.

Ponovimo

Tko ima autorska prava?

Koje su posljedice kršenja autorskih prava?

Kako ćeš znati smiješ li neko djelo upotrijebiti?

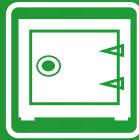
Dodatne aktivnosti

Napravi portret u stilu Piccassa, picassohead.com.

Potraži slike, glazbu, tekstove s odgovarajućim dozvolama za korištenje.

Napravi audiozapis ili videozapis u kojem objašnjavaš odgovorno korištenje tuđim sadržajima pa ga označi odgovarajućom CC licencom.

S T V A R A N J E S A D R Ţ A J A



4.1. Ja imam dobru lozinku, a ti?

Prepoznaješ li predmete s fotografija? Znaš li čemu služe?



Znaš li kako zaštiti svoje računalo ili mobilni uređaj?

Internet danas ima široku primjenu u našim svakodnevnim aktivnostima, uključujući *online* učenje, *online* kupnju, *online* igranje kao i *online* druženje. U proteklih nekoliko godina došlo je do velikoga porasta broja društvenih mreža kao što su Facebook, YouTube, Twitter... na kojima dijelimo mnogo osobnih podataka, slike, glazbu i videozapise. Te podatke i informacije možeš zaštiti lozinkama.

Lozinka ili **zaporka** oblik je tajnoga podatka koji je potrebno poznavati da bi pristupio određenim informacijama, mrežnim stranicama, programima i sl. Lozinka je kombinacija znakova (slova, simbola, brojeva...) koje računalo pamti te svaki put kad korisnik želi pristupiti podatku pod lozinkom, od njega se traži upisivanje te lozinke. Kako se ljudi njima koriste da bi zaštitali svoje podatke, nužno je stvoriti dobru lozinku.

Pozorno pročitaj nekoliko informacija o Ani i Luki pa razmisli koja je lozinka sigurnija i zašto.

Ana živi u Kutini. Ima psa Kinga i velik je ljubitelj Rukometnoga kluba Moslavina. Ana je odabrala riječ „moslavina“ za svoju lozinku.

Luka živi u Zagrebu. Njegov je rođendan 13. siječnja i bavi se plivanjem. Njegova je lozinka „Lupliva13“.

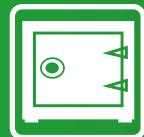
Riješi radni listić *Sigurne lozinke*, petz.net.HR/Modul3/poveznice.

Kod stvaranja sigurnih lozinki dobro je koristiti se naslovom omiljene pjesme, sportaša, naslovom knjige, filma i sl. te ih skratiti koristeći se samo prvim slovima ili zamjeniti neka slova simbolima ili brojevima, npr. omiljena grupa i pjesma (Psihomodopop: Kad sam imao 16).

Sigurna lozinka → Pmp:Ksi16

Slaba lozinka → Psihomodo

Sigurnu lozinku možeš stvoriti i s pomoću besplatnih internetskih alata. Isprobaj program *Strong password generator*, petz.net.HR/Modul3/poveznice. Potrebno je samo odrediti koliko znakova želimo u lozinki i kliknuti na *Generate strong password* i pod *Your new password* pojavit će se tvoja lozinka. Postoje i programi za provjeru sigurnosti lozinke, primjerice *How Secure is my password*, petz.net.HR/Modul3/poveznice. Kad je program crvene boje, lozinka je preslaba, a možeš vidjeti u kojemu bi vremenu tvoja lozinka mogla biti otkrivena.



4.1. Ja imam dobru lozinku, a ti?

Strong Password Generator

Generate strong password

Your new password is:
,4g\$zR^D8g\~Z=Z

It's easier to remember as:
, 4 golf \$ zulu ROMEO ^ DELTA 8 golf \ - ZULU = ZULU

Options:

Length: 15

Show phonetics ("It's easier to remember as:").

Include punctuation (!, ", ., \$, and so on).

Avoid punctuation used in programming (\$, ^, "., &, [space], , , ?, @, #, <, >, (,), {}, [], /, \).

Avoid similar characters (l, i, L, I, 1, l), and (0, o, 0).

HOW SECURE IS MY PASSWORD?

.....

SHOW DETAILS

It would take a desktop PC about
44 billion years
to crack your password

[View Result]
SHOW DETAILS



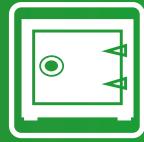
Pravila pri stvaranju sigurne lozinke jesu:

- koristiti se minimalno s osam znakova
- ne koristiti se privatnim podatcima (ime i prezime, broj telefona, datum rođenja, nadimak, ime ljubimca...) za lozinku
- izbjegavati gramatički točne riječi i izraze iz rječnika – sve riječi i izrazi koji su dostupni u rječnicima nisu idealne lozinke te se preporuča korištenje „neuobičajenih“ kombinacija riječi
- koristiti se velikim i malim slovima, brojevima i simbolima, npr. upotrijebiti \$ umjesto S, 1 umjesto L ili upotrijebiti &, % (primjer slabe lozinke: \$ilvija; primjer sigurne lozinke: Mp\$ilvjso – Moja prijateljica Silvija je super osoba.)
- nova se lozinka treba razlikovati od ranije korištenih lozinki.

S
I
G
U
R
N
O
S
T

Savjeti kako zaštiti svoju lozinku

- Nikad nemoj nikomu povjeriti svoju lozinku (osim roditeljima ili skrbnicima). Nemoj ju nikad povjeriti prijateljima ni kad je riječ o vrlo dobrom prijateljima. Prijatelj može tvoju lozinku odati drugima ili postati bivši prijatelj i zlouporabiti ju.
- Nemoj se koristiti samo jednom lozinkom – moguće je da je netko uspio, radeći s tobom, vidjeti jednu tvoju lozinku pa će moći pristupiti svim tvojim računima na drugim stranicama.



4.1. Ja imam dobru lozinku, a ti?

- Stvori lozinku koju ćeš lako zapamtiti, a koju će drugi teško pogoditi.
- **Razmisli prije nego što klikneš.** Budi vrlo oprezan pri klikanju na poveznicu koja traži prijavu, registraciju, promjenu lozinke ili kakvu drugu privatnu informaciju.
- **Zaštiti svoje računalo.** Ni najbolja lozinka na svijetu neće ti koristiti ako netko gleda kako ju upisuješ ili ako si se zaboravio odjaviti s računala. Budi siguran da se koristiš najnovijim programima za zaštitu od virusa.
- **Razmisli i o lozinki za mobilni uređaj.** U slučaju da ljudi s lošim namjerama pronađu tvoj nezaključani mobilni uređaj, ukrast će tvoje informacije, dugo telefonirati ili poslati mnogo poruka u tvoje ime. Netko tko se predstavlja tobom, može uz nemiravati druge ljude iz tvoga adresara.

Naravno, uvijek će se naći oni koji bi na temu zaštite lozinki mogli sumnjičavo gledati dodajući kako se do bilo kojega podataka može doprijeti uz dovoljno znanja, uloženoga truda, vremena i novca. Međutim, imaj na umu da **svaki oblik zaštite podiže razinu sigurnosti**: što je tvoja lozinka komplikiranija, to ćeš učiniti težim, sporijim i manje isplativim posao svakomu tko ju želi otkriti.

Ponovimo

Što je lozinka?

Navedi neka od pravila za stvaranje sigurne lozinke.

Zašto su sigurne lozinke bitne?

Kojih se savjeta treba pridržavati da bi lozinka ostala zaštićena?

Dodatne aktivnosti

U igri i kvizu *Ja imam dobru lozinku* provjeri svoje znanje o stvaranju sigurnih lozinki, petzanet.HR/Modul3/poveznice.



4.2. Poštuj svoje i tuđe osobne podatke



Što se dogodilo Djedu Mrazu? Zašto? Što misliš, koje tvoje podatke Djed zna?



Osobni podaci informacije su koje opisuju neku osobu.
U osobne podatke ubrajamo:

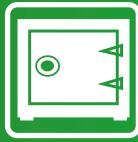
- ime i prezime
- kućnu adresu
- naziv škole i adresu
- broj telefona
- adresu elektroničke pošte
- matični broj / OIB.

S
I
G
U
R
N
O
S
T

Zakonom o zaštiti osobnih podataka štite se osobni podatci, a nadzor nad njihovim prikupljanjem, obradom i korištenjem obavlja Agencija za zaštitu osobnih podataka (AZOP). Svrha zaštite osobnih podataka zaštita je privatnoga života, ljudskih prava i temeljnih sloboda. Uporabom interneta i elektroničkih servisa povećao se rizik od zlouporabe osobnih podataka. Naime, **digitalizirani osobni podatci** lakše su dostupni i izloženiji zlouporabama.

Agencija i Zakon štite tvoje osobne podatke, ali se ti sam moraš najviše brinuti o njima. Korisno je znati da dijeljenje nekih vrsta podataka može ugroziti tvoju sigurnost, ali i sigurnost tvoje obitelji. Neke su vrste informacija u pravilu sigurne za dijeljenje na internetu, dok neke to nisu. Na internetu možeš biti u kontaktu s nekim tko ti je prijatelj iz susjedstva, kao i s nekim tko ti je potpuni stranac i živi na drugome kraju svijeta. Teško je znati namjere ljudi koje nikad nisi imao prilike upoznati uživo i zato treba oprezno dijeliti svoje osobne informacije poput imena i prezimena, kućne adrese, naziva škole i adrese, broja telefona, adrese elektroničke pošte, matičnoga broja. **Kao što te informacije nikad ne bi dao strancu u stvarnome životu, tako oprezan valja biti i kad si na internetu.** Isto tako, obvezno trebaš pitati roditelja ili odraslu osobu kojoj vjeruješ za dopuštenje.

Osim o osobnim informacijama, moraš voditi brigu i o osjećajima prijatelja i drugih ljudi kad dijeliš njihove osobne podatke. Međusobno poštovanje bitno je kako bi se očuvali dobri odnosi u stvarnome životu, ali i u virtualnom svijetu, i to stalno treba imati na umu. Zlatno je pravilo: „Postupaj prema drugima onako kako bi volio da drugi postupaju prema tebi!“ **Ne zaboravi pitati za odobrenje prije objave tuđih osobnih podataka i fotografija.**



4.2. Poštuj svoje i tuđe osobne podatke



Dio informacija koje objavljuješ na internetu, zlonamjernici ili kriminalne skupine mogu zlouporabiti. Neke od mogućih zlouporaba jesu:

- uzrokovanje štete ugledu osobe
- zastrašivanje
- ucjenjivanje
- mijenjanje objavljenih fotografija
- krađa potpomognuta objavljenim informacijama
- krađa identiteta
- lažno predstavljanje
- uhođenje.

SIGURNOST

Većini zlouporaba cilj je nanošenje finansijske štete, a izvodi se prikupljanjem i obradom povjerljivih podataka. Ti podaci mogu poslužiti za krađu identiteta, ali i za druge oblike krađa. Za tu vrstu zlouporabe mogu poslužiti datum i mjesto rođenja preko kojih se može doći do matičnoga broja i OIB-a. Objavljena kućna adresa može kradljivcima omogućiti provalu u kuću, a rizično je objavljivati i trenutačnu lokaciju na kojoj se nalaziš.

Vrlo je rizično objavljivati i kontakt-informacije poput broja telefona ili e-adrese jer ih mogu zlouporabiti zlonamjerni korisnici slanjem virusa, neželjene elektroničke pošte ili slično.

Ponovimo

Što misliš, koje je informacije u redu dijeliti javno na internetu? Navedi nekoliko informacija koje nije sigurno dijeliti na internetu.

Tko treba odlučiti o objavi tvojih osobnih informacija na internetu?

Navedi neke oblike zlouporabe osobnih podataka.

Dodatne aktivnosti

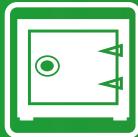
Napiši sastavak *Moja obitelj i ja*, ali tako da vodiš računa o informacijama koje ne bi trebalo objaviti bez dopuštenja roditelja ili odraslih osoba u koje imаш povjerenja.

Odigraj igru *Zaštita osobnih podataka*, petzanet.HR/Modul3/poveznice.



Dana 28. siječnja obilježavamo Europski dan zaštite podataka kojim se ističe važnost zaštite privatnosti i osobnih podataka europskih građana. Kupnja na internetu, putovanja, zdravstvena skrb i kreditne kartice neki su od dijelova svakodnevnoga života u kojima je zaštita osobnih podataka nužna.

4.3. Pravila privatnosti



Možeš li pretpostaviti što radi osoba s fotografije? Što misliš, je li pročitao to što potpisuje? Što znači njegov potpis na tome dokumentu?

Zasigurno si vidjela kako odrasli potpisuju neke ugovore (s bankom, pri kupnji, prodaji...) i kako prije toga pozorno čitaju tekst koji će potpisati. To čine zato što se potpisujući neki dokument, na nešto obvezuju. Jednako tako obvezuješ se i kad se prijavljuješ na neku mrežnu stranicu ili aplikaciju. Prijavljanje na svaku mrežnu stranicu zahtijeva i određene privatne informacije i trebaš znati da se uporabom tih stranica odričeš dijela svoje privatnosti. Stoga je važno dobro procijeniti koje informacije objaviti.



Što su pravila privatnosti i uvjeti korištenja?

Mrežne stranice moraju imati istaknute uvjete korištenja i pravila privatnosti. Pravila privatnosti mrežnih stranica zakonski su obvezujući ugovor između mrežne stranice i korisnika. Ta bi pravila trebala podrobno informirati korisnika na što sve pristaje u smislu prikupljanja njegovih privatnih podataka.

Bitno je znati da i uvjeti korištenja predstavljaju vrstu ugovora. To je uglavnom prihvatanje uvjeta jer u protivnome nisi u mogućnosti rabiti određenu uslugu na internetu.

S
I
G
U
R
N
O
S
T



4.3. Pravila privatnosti

Pogledaj koje uvjete korištenja navodi CARNet na svojim stranicama.

Copyright © 2008 CARNet. Sva prava pridržana | Uvjeti korištenja | Politika privatnosti | Impressum

S I G U R N O S T

Zašto ljudi prihvataju uvjete bez čitanja?

Prije nego što se počneš koristiti nekom uslugom, programom ili društvenom mrežom na internetu, moraš pristati na pravila i uvjete korištenja. Ti su ugovori vrlo često dugački i složeni zbog čega ih uglavnom nitko ne čita. Zadnja istraživanja pokazuju da samo 7 % osoba pročita uvjete korištenja, dok ostatak to ne čini te u većini slučajeva kliknu na *Prihvaćam* ili *I Agree*, a da i ne pročitaju prvu rečenicu tih pravila. Osnovni su razlozi ljenost, dosadan tekst, nerazumijevanje, pretpostavka da je u tekstu sve u redu, ali i nestrpljivost. Jedno istraživanje pokazalo je da bi prosječnim internetskim korisnicima trebalo oko 25 dana godišnje da pročitaju sva pravila privatnosti i uvjete korištenja na internetskim stranicama koje posjećuju, tako da je jasno da se malotko obazire na ta pravila. **To sa sobom nosi opasnosti jer daješ svoj pristanak na uvjete korištenja koje nisi pročitao.**

Istraži imaju li navedene stranice pravila privatnosti i uvjete korištenja. Nakon istraživanja popuni radni listić *Provjera pravila privatnosti*, [petzanet.HR/Modul3/poveznice](#).

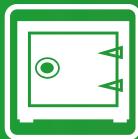
Stranice za istraživanje: www.skole.hr
www.zondle.com
www.ucitelji.hr
stranica tvoje škole.

Koje su posljedice nečitanja uvjeta korištenja?

Svako je potpisivanje (klik na *Prihvaćam*) uvjeta korištenja kao i sam dokument obvezujuće. Prihvaćanjem istoga prihvaćaš odgovornosti koje su navedene u uvjetima. Ne zaboravi, to je jednako kao i kod ugovora gdje je potrebno čitati i tekst napisan sitnim slovima. Vrlo često naići ćeš na odlomke **kojima dopuštaš prodaju svojih osobnih podataka ili sadržaja u razne svrhe**. Najčešći problemi nastaju kad se želiš prestati koristiti uslugom. Kad prihvatiš uvjete korištenja, bez obzira na to jesи li ih pročitao ili nisi, odgovaraš za potpisano, tj. prihvaćeno. **Neznanje te ne oslobođa odgovornosti.**

Najveća pljačka u povijesti nije povezana s krađom novca, već s uzimanjem korisničkih informacija i podataka – sve te informacije internetskim su tvrtkama dali sami korisnici, i to samo jednim pritiskom miša jer nisu bili svjesni koliko jedan klik može biti opasan za njihovu privatnost.

4.3. Pravila privatnosti



Kako izbjegići takve neugodnosti?

Vrijeme koje odvojiš za čitanje spasit će te od neugodnosti koje mogu nastati poslije. Pri čitanju uvjeta korištenja trebaš dobiti odgovore na sljedeća pitanja:

- Hoće li moje informacije biti dijeljene s drugima?
- Mogu li se odjaviti kad poželim?
- Koja su moja prava?
- Kako se smijem ili ne smijem koristiti uslugom?
- Ustupam li potpuno ili djelomično prava na svoje podatke?
- Obrati pozornost i na dijelove napisane sitnim slovima!

Kolačić (cookie) textualna je datoteka koja prikuplja i sprema podatke o tvome korištenju nekom mrežnom stranicom. Ako posjetiš koju stranicu drugi put i primjetiš svoje ime i dobrodošlicu, to je djelo kolačića. Oni mogu sadržavati i informacije o tome koje si stranice posjetio, podatke o prijavi, lozinke i korisnička imena. Ti podatci mogu ostati u kolačiću mjesecima, čak i godinama. Preglednici se mogu urediti da ih ne rabe, ali neke stranice neće moći pravilno prikazati sadržaj bez njih. Kolačiće također možeš i obrisati, što je ponekad dobro učiniti, pogotovo ako se računalom ne koristi samo ti.

S
I
G
U
R
N
O
S
T

Ponovimo

Svojim riječima objasni sljedeće pojmove: pravila privatnosti, uvjeti korištenja i kolačići. Čime se od navedenoga možeš koristiti bez straha?

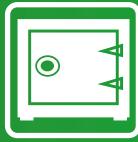
Što moramo potražiti kako bismo bili sigurni da mrežna stranica štiti našu privatnost?

Dodatne aktivnosti

Pronađi mrežnu stranicu s vijestima na kojoj se pojavljuju kolačići i pročitaj uvjete njihova korištenja.

Istraži što se događa pri instalaciji programa na računalu i na mobilnim uređajima.

Pročitaj Googleove ili Microsoftove uvjete korištenja i komentiraj ih s roditeljima.



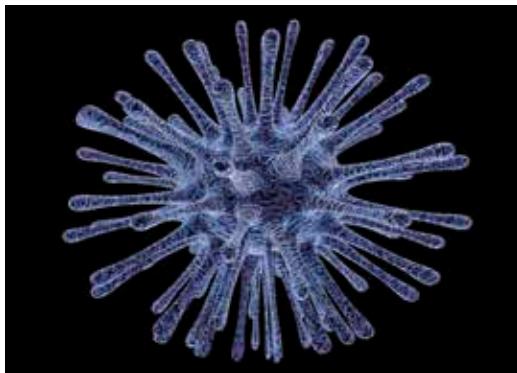
4.4. Opasnost gdje god klikneš



Razmisli što povezuje ove dvije sličice?
Svoja opažanja i zaključke podijeli s prijateljima u razredu.

Ako hadaš ulicom i nađeš na znak sličan ovomu, vjerojatno ćeš zastati i pokušati uočiti opasnost zbog koje se taj znak tamo nalazi. Možda je pod mokar pa moraš biti oprezan da se ne posklizneš, možda su neki radovi na krovu pa moraš paziti da ti nešto ne padne na glavu. Što god bilo, moraš biti oprezan jer se možeš ozlijediti.

Znaš li što prikazuje ova slika?



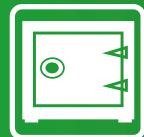
To je slika virusa koji napada živa bića. Najpoznatiji je virus gripe koji se javlja svake zime i od kojega obolijeva mnogo ljudi. Vjerojatno znaš da postoje virusi koji mogu zaraziti tvoje računalo.

Kako se to događa?

Računalo koje je spojeno na internetsku mrežu izloženo je virusima koji se njome šire. Dovoljno je pristupiti određenoj datoteci koja je zaražena i zarazit će se i tvoje računalo.

Koji su najčešći načini zaraze?

Kao što kihanje i kašljanje u fizičkome svijetu omogućava širenje virusa s osobe na osobu, tako u svoj elektronički sandučić možeš dobiti neželjenu poštu (*spam*). Samo jednim klikom na takvu poštu možeš postati potencijalna žrtva virusa. Osim što se virusom može zaraziti računalo koje je spojeno na mrežu, virusi se mogu širiti i prenosivim medijima (CD, memorijski štapić). Kad se virus nađe u računalu, on ne mora uvijek uništavati datoteke i programe računala. Dovoljno je da računalo uspori ili mu izmijeni postavke.



4.4. Opasnost gdje god klikneš

Kako se zaštiti od neželjene pošte?

- Ne objavljuj javno svoju e-adresu.
- Ne preplaćuj se na adresni popis koji šalje obavijesti o besplatnim uslugama i novim proizvodima.
- Ako neka mrežna stranica zahtjeva e-adresu u zamjenu za preuzimanje softvera, nemoj upisivati privatnu e-adresu, već izradi privremenu.

Osim virusa u digitalnome svijetu postoje još neki oblici zaraze računala. Oni su uglavnom opasniji od virusa, zato treba biti posebno oprezan.

Mjere koje mogu pomoći u sprečavanju zaraza jesu:

- upotreba antivirusnoga programa koji je svakodnevno obnavljan
- redovito nadograđivanje operacijskoga sustava i najkorištenijih programa
- redovita izrada rezervnih kopija podataka ili operativnoga sustava
- treba biti oprezan i NE aktivirati bilo kakve datoteke ponuđene e-poštom ili nekim drugim internetskim servisom
- imati uključen vatrozid (*firewall*) – zaštita računala koja obavlja filtriranje, analizu i provjeru podataka koji nose informacije s interneta i na internet.

Može se dogoditi da unatoč mjerama opreza računalo ipak bude zaraženo. Tada treba:

- računalo očistiti odmah nakon infekcije i nikako ne ignorirati upozorenja antivirusnoga programa
- zločudni program očistiti programom koji se može pronaći na stranicama antivirusnih kompanija
- ako se zločudni softver ne da očistiti, treba deinstalirati operacijski sustav.

Ponovimo

Na koje se načine može zaraziti računalo?

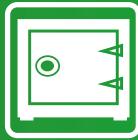
Koje su mjere u sprečavanju zaraze računala?

Što učiniti kad se računalo ipak zarazi?

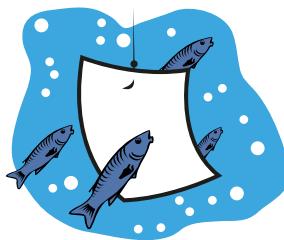
Dodatne aktivnosti

Osmislite plakat namijenjen učenicima godinu-dvije mlađima o opasnostima na internetu i mogućnostima zaštite.

S
I
G
U
R
N
O
S
T



4.5. Krađa identiteta



Što prikazuju ove slike? U čemu se one razlikuju?

SIGURNOST

Mnogo ljudi obožava ribolov, smatra ga smirujućim i opuštajućim. Netko ga voli zbog bijega od stresnoga života, netko zbog same prirode, a netko zbog neizvjesnosti. Nažalost, postoji i malo drukčiji „ribolov“ koji nazivamo *phishing* – odnosno krađa identiteta. Taj se ribolov ne odnosi na lov riba, nego na što veći ulov tuđega novca i podataka.

Internet je, nažalost, prepun neiskrenih ljudi i prevaranata koji će pokušati iskoristiti svakog na koga nađu. Pitaš se kako ti lopovi rade. Mnogo je načina, a jedan od najčešćih je slanje lažnih poruka elektroničke pošte – *phishing* elektroničkih poruka.

Te osobe šalju elektroničke poruke govoreći kako si baš ti osoba koja je dobila veliki iznos novca na lutriji. Jedino što moraš učiniti jest odgovoriti im na poruku u kojoj im šalješ neke od svojih podataka. Ti su im podatci vrlo bitni jer s njima oni mogu gotovo sve.



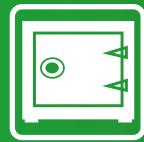
Ovo su neki od podataka koje nikako ne smiješ nikomu slati, bez obzira koje oni razloge naveli.



Postoje još mnoge takve sumnjive poruke:

- poruke u kojoj ti govore da je netko provalio u tvoj korisnički račun i moraš im poslati svoje podatke kako bi oni to riješili umjesto tebe
- molba u obliku elektroničke poruke za doniranje novca u humanitarne svrhe
- mogućnost dobitka većega novčanog iznosa, ali samo ako prethodno uplatiš određenu svotu
- poruke u kojima se lopovi pretvaraju da su tvoji daleki rođaci koji ti žele poslati neki novac, ali im moraš poslati broj bankovnoga računa svojih roditelja kako bi ti mogli uplatiti taj novac.

Na taj te način „navuku“ samo kako bi došli do novca, a u konačnici mogu uništiti cijelokupnu financijsku budućnost tvojih roditelja, a time i tvoju.



4.5. Krađa identiteta

Ovo su neki od savjeta kojih se moraš pridržavati kako bi sačuvao osobnu sigurnost od prevaranata kojih je svakim danom sve više i više:

Ako dobiješ poruku sumnjivoga naslova, a koja dolazi od nepoznate osobe, nikako ju nemoj otvarati!

Ako si već otvorio poruku, ne otvaraj privitke jer mogu sadržavati virus!

Sumnjive poruke označi kao neželjenu poštu, odnosno kao *spam*!

Ne odgovaraj na sumnjive poruke!

Nikako, nikomu i ni u kojem slučaju ne smiješ odavati osobne podatke!

Ponovimo

Pokušaj se sjetiti jesli li kad primio kakvu sumnjivu, *phishy* e-poštu.

Zašto ti je ta poruka bila sumnjiva? Što si učinio?

Po kojim obilježjima možeš prepoznati sumnjive poruke?

Dodatne aktivnosti

Pismeno obrazloži svoj stav:
Što bi radije imao: 1 000 000 podataka ili 1 000 000 kuna?

Razgovoraj s roditeljima o posljedicama slanja svojih podataka ili podatak svojih roditelja.

Odigraj igru *Zamke elektroničke pošte*,
petznet.HR/Modul3/poveznice.

S I G U R N O S T



5.1. Elektroničko nasilje



Koje su dobre strane *online* komunikacije? Kakva bi *online* komunikacija trebala biti?



Prva je djevojčica na zaslonu pročitala poruku: „Nitko te ne voli!”, a druga: „Mrzim te!”
Kako bi se ti osjećao da dobiješ takve poruke? Na koje sve načine ljudi mogu druge povrijediti *online*?



Digitalni mediji omogućavaju ti da si uvijek u tijeku i uvijek prisutan. Možeš brzo doći do informacija koje ti trebaju, razgovarati i zabavljati se s prijateljima, ali i upoznavati djecu i mlade iz različitih dijelova svijeta. Možeš razmjenjivati mišljenja, igrati računalne igre, pratiti novosti i zanimljivosti. Internet je dostupan i velikima i malima, i onima koji imaju dobre, i onima koji imaju loše namjere. Nažalost, u rukama loših ljudi digitalni mediji pretvaraju se u moćno oružje.

Netko to radi nepromišljeno, netko iz zabave, netko s namjerom da povrijedi i osramoti. Tako netko šalje uznemirujuće i prijeteće poruke, nagovara na odbacivanje i mržnju, a netko objavljuje nečije tajne ili govori neistine. Netko potiče druge da daju neugodne komentare o onima koje ne vole jer ih žele osramotiti pred što većim brojem ljudi. Netko se lažno predstavlja da bi prevario i iskoristio druge, a netko „provaljuje” u tuđe mobitele, elektroničku poštu, blogove ili u profile na društvenim mrežama i šalje zlobne komentare i poruke o drugima u tuđe ime. Sve se to može događati putem poziva ili poruka na mobilnome uređaju, elektroničkom poštrom, putem pričaonice, bloga, profila na društvenim mrežama ili drugih internetskih stranica, a naziva se **elektroničko nasilje**.

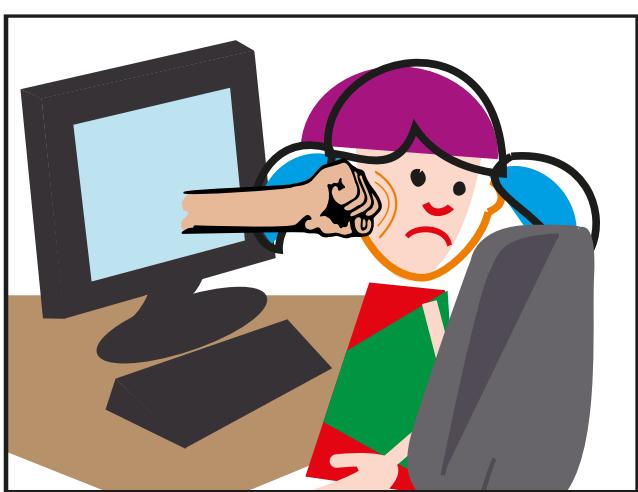
5.1. Elektroničko nasilje



Kako prepoznati elektroničko nasilje?



Po čemu se elektroničko nasilje razlikuje od vršnjačkoga nasilja u stvarnom životu? Koji je oblik nasilja gori: elektroničko ili u stvarnom životu? Zašto?





5.1. Elektroničko nasilje

Elektroničko nasilje razlikuje se od nasilja u stvarnome životu po dostupnosti (prisutno je 24 sata na dan, svih 7 dana u tjednu), izloženosti (kod kuće i na mjestima koja su prije bila sigurna), brojnijoj publici i svjedocima, anonimnosti koja olakšava nasilniku nasilno ponašanje te kod žrtve pojačava osjećaj nesigurnosti i straha. Posljedice takva oblika nasilja ponekad mogu biti i ozbiljnije od onih prouzročenih vršnjačkim nasiljem u stvarnome životu.

S obzirom na to da ne dolazi do fizičkoga kontakta između žrtve i nasilnika, teže je uočiti i razumjeti štetu koju riječi mogu nanijeti. Djeca koja imaju iskustvo ugnjetavanja, maltretiranja, izrugivanja, prijetnja ili drugih oblika nasilja od svojih vršnjaka putem digitalnih medija, osjećaju se potišteno, usamljeno i neshvaćeno. Na taj način aktivnosti koje su prije bile ugodne i zabavne, postaju izvor neugode i straha.

**AKO SI ŽRTVA ŽLOSTAVLJANJA,
MORAŠ NEŠTO PODUZEĆTI!!**

- Reci odrasloj osobi kojoj vjeruješ!
- Čuvaj dokaze nasilja!
- Ne odgovaraj nasiljem na nasilje!



Ako je netko koga poznaješ žrtva nasilja, ne dopusti da pati.
Reci nekomu!

Ponovimo

Riješi radni listić za ponavljanje nastavne jedinice **Elektroničko nasilje**,
petznet.HR/Modul3/poveznice.

Dodatne aktivnosti

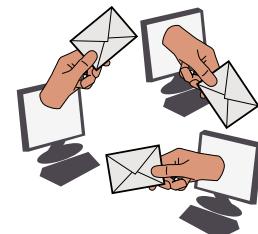
Pročitaj više o elektroničkome nasilju na stranicama UNICEF-a, petznet.HR/Modul3/poveznice.

5.2. Snaga riječi



Što prikazuju ove fotografije?
Kako možemo protumačiti prvu?
Šalje li pozitivnu ili negativnu poruku?
Koja je neugodna situacija prikazana na drugoj fotografiji?

Već si se prije upoznao s pojmom elektroničkoga nasilja (*cyberbullyinga*). Neki od načina kako se nekoga može *online* uznemiravati su vrijedeđanje, ogovaranje, zadirkivanje. Sve to negativno pogađa osobu s druge strane: slanje tuđih fotografija bez pristanka osobe koja je na njoj, izazivanje ili prozivanje neke osobe, govorenje laži o nekome... Najgore je što se sve to vrlo brzo širi i u kratkome vremenu dostupno je mnogim osobama. Na taj način učinak je mnogo jači nego što bi bio u stvarnome životu.



Postoji razlika između *offline* i *online* nasilja. *Online* nasilje ponekad zna biti mnogo teže i potresnije jer se svaki put ne zna tko je s druge strane i tko zapravo vrijeda. Takva anonimna osoba misli da je na takav način sigurnija, a često i mnogo „hrabrija“. Samo nasilje može trajati dulje nego *offline* nasilje, ali samo ako se ne reagira u pravo vrijeme. Svaka situacija u kojoj namjerno želimo povrijediti neku osobu na temelju spola, godina, rase, nacionalnosti, vjere ili osobnoga odabira smatra se govorom mržnje. Cilj je svih nasilnika, pa tako i *online* nasilnika, povrijediti drugu osobu ne razmišljajući o posljedicama. Osoba koja trpi to nasilje često je vrlo povrijeđena, tužna, ljuta, uzrujana, usamljena, bespomoćna i misli da nema pomoći. Ali uvijek postoji rješenje! **Najučinkovitije je odmah prijaviti bilo koji oblik nasilja jer je najbitnije brzo reagirati kako bi se problem što prije riješio.** Čekanje i vjerovanje da će sve to prestati u ovome slučaju nije najbolje rješenje.



Evo nekoliko savjeta kako se riješiti govora mržnje:

Potraži pomoć odrasle osobe ili prijatelja jer takav problem ne bi trebao rješavati sam. Osoba kojoj ćeš se povjeriti trebala bi biti neka koja te želi saslušati i koja ti može pomoći. Obratiti se odrasloj osobi u koju imaš povjerenja dobar je izbor jer ona uglavnom ima mogućnost utjecaja na rješavanje problema, a može ti dati i dobar savjet.

Ignoriranje nasilnika može biti efikasno jer nasilnici vole pažnju. Kad im uskratiš pažnju, gube interes.

Nemoj uzvraćati istom mjerom. To može samo pogoršati problem i produljiti patnju.

Sačuvaj kopiju komunikacije s nasilnikom. Ako izbrišeš komunikaciju, nemaš dokaza da se nasilje dogodilo.

R J E Š A V A N J E P R O B L E M A

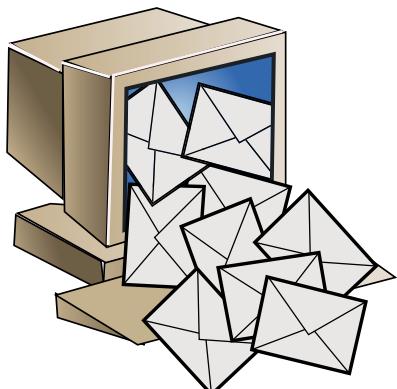


5.2. Snaga riječi

Ako poznaješ osobu koja trpi ili je pretrpjela govor mržnje, suosjećaj s njom. Razmisliti kako bi se ti osjećao u njezinoj situaciji. Dok sami ne osjetimo, nikad točno ne doznamo kako je drugoj osobi, ali **moramo nastojati pomoći kako najbolje možemo i znamo**. Za početak pozorno saslušaj problem kojim ti se priatelj obratio i pokušajte zajednički pronaći rješenje za nastalu situaciju. Nemojte se plašiti reći starijoj osobi! Uvijek računajte na njihovu pomoć jer oni u tome imaju više iskustva i znaju što treba činiti.

Dobro razmisli prije nego sam nešto objaviš *online!* Nije bitno je li to kakav tekst, fotografija ili videouradak. Odluke koje donosiš ne tiču se samo tebe. One mogu utjecati i na živote ljudi koji te okružuju. **Stoga imaš pravo odabratи koji su postupci pozitivni – koji promoviraju prijateljstvo i jačaju *online* komunikaciju.** Na tebi je samo pravilno odabratи!

Prije negoli objaviš, postavi sebi ova pitanja:



1. Šteti li ikomu ono što ja govorim ili pišem *online?*
2. Koje pozitivne ili negativne posljedice to može imati za mene, ali i druge?
3. Kako bih se osjećao da se moje ime pojavljuje u negativnoj *online* komunikaciji?

Ponovimo

Kako bi ponovio danas naučeno, rješi radni listić o primjerenoime i neprimjerenoime ponašanju, petzanet.HR/Modul3/poveznice.

Kako se širi elektroničko nasilje i koje su moguće posljedice?

Dodatne aktivnosti

Sastavi popis savjeta kako reagirati u neugodnim situacijama pa o njima snimi videouradak ili napravi prezentaciju.

Posjeti stranice nacionalne kampanje *NE govoru mržnje na internetu*, dislajkamrnju.hr.

5.3. SOS



Gotovo najveći dio vremena provedemo na internetu dopisujući se. No znamo li baš uvijek tko je s druge strane zaslona? Što kad dopisivanje krene u pogrešnome smjeru?

Bok! Što radiš? Koliko imaš godina? Kako se zoveš? Ja sam Marko, imam 16 godina, idem u V. gimnaziju i slušam rock-glazbu.



Ovo je jedan primjer internetske komunikacije. Često na isti način nepoznate osobe pristupaju djeci i mladima poput tebe. Kad otkriješ svoje ime i prezime, ta osoba putem internetskih tražilica lako može otkriti mnogo toga o tebi i nakon toga ti se lažno predstavljati kako bi ti pomislila da se radi o tvojoj srodnjoj duši. Nakon što pridobiju povjerenje, takve će osobe najčešće tražiti tvoju fotografiju i poslati ti svoju. No moguće je da se na toj fotografiji ne nalazi osoba s kojom se dopisuješ, već se ona skriva iza lažnoga profila, a ti se zapravo dopisuješ s muškarcem ili ženom od 50 godina.

Kako biste izbjegli svaku mogućnost električkoga nasilja, nikada ne komunicirajte s ljudima koje ne poznajete u stvarnom životu.

Prema nekim procjenama, samo na Facebooku je čak više od 80 milijuna profila lažno.

Električko nasilje uključuje različite oblike napada na pojedinca: slanje ružnih, prijetećih i uvredljivih poruka, osnivanje „grupa mržnje“ na društvenim mrežama na kojima se pojedinci ismijavaju, ponižavaju i vrijeđaju.

„Svi koji mrze Ivu Ivića...“, „Svi koji misle da je Ana Anić glupa...“ samo su neke od „grupa mržnje“ na društvenim mrežama na kojima su rečenice poput: „Ana je glupa. Štreberica. Ružno se oblači. Nesposobna je. Treba ju izbaciti iz škole.“



5.3. SOS

Otvaranje i podržavanje (tzv. lajkanje) „grupa mržnje“ na društvenim mrežama jednako je i da nekoga udariš u stvarnome životu. Želiš li da te gledaju kao nasilnika? Kad uočiš takvu grupu i odlučiš joj se pridružiti, razmisli kako bi se osjećao kad bi tko od tvojih vršnjaka otvorio grupu u kojoj bi tebe ismijavao.

Pogledaj video *Borimo se zajedno*, petz.net.HR/Modul3/poveznice.

Razmisli:

Što prikazuje film?

Tko je zlostavljao dječaka i na koji način?

Što bi učinio da si svjedok električnog nasilja u ovome filmu?

Komu bi se obratio za pomoć da pomogneš žrtvi električnog nasilja?

Kako bi se osjećao da si ti žrtva električnog nasilja?

Pasivni promatrač (bystander) svjedok je električnog nasilja koji ništa ne poduzima kako bi pomogao žrtvi.

Branitelj (upstander) ne sudjeluje u električnom nasilju, ne sudjeluje u širenju glasina kao ostali vršnjaci, suočaja sa žrtvom, razgovara s njom i pokušava joj pomoći.

Koju ćeš ulogu ti odabrat?

Ako znate da pojedinac ili skupina neku osobu vrijeđa, ismijava, šalje joj ružne poruke ili ju naziva pogrdnim imenima na internetu, prijavite to! Jednoga dana i vi možete postati žrtva nasilja! Ako danas vi ne pomognete drugoj osobi, možete li onda očekivati da će netko vama pomoći kad vam ta pomoć bude potrebna? Nemojte samo sa strane promatrati kako se vaši vršnjaci ružno ponašaju prema drugoj djeci, pomožite im i prijavite nasilje roditeljima, učiteljima, pedagozima, ravnateljima ili bilo kojoj odrasloj osobi. Obratiti se možete i organizacijama koje se bave pružanjem pomoći žrtvama nasilja (RED BUTTON, Hrabri telefon...), kao i policiji na broj 192.

Električko nasilje postalo je ozbiljan i vrlo opasan problem koji može dovesti do katastrofalnih posljedica ako se na vrijeme ne prijavi.

Vrlo je važno pomoći osobi koja je žrtva električnog nasilja. Valja joj dati do znanja da nije sama, razgovarati s njom, saslušati ju, a potom uputiti komu se može obratiti za pomoć. Kod električnog nasilja jednako su krivi oni koji su neprimjerenu fotografiju ili videouradak žrtve stavili na internet, kao i oni koji su pisali ružne komentare. Svjedoci električnog nasilja trebali bi razgovarati s nasilnicima i pokušati im objasniti kako se žrtva osjeća i kako nije u redu to što čine.



5.3. SOS

Što učiniti ako si svjedok elektroničkoga nasilja?

Ne sudjeluj u komentiranju *postova*, slika ili videozapisa koji vrijeđaju druge.

Nemoj prosljeđivati ili dijeliti *postove*, slike ili videozapise koji vrijeđaju druge.

Podrži svog prijatelja tako da zna da nije sam, da si uz njega.

Razgovaraj s nasilnicima, objasni im kako se žrtva osjeća i zamoli ih da prestanu.

Razgovaraj s učiteljem informatike je li moguće ukloniti neprimjereni *post*, sliku ili videozapis.

Prijavi elektroničko nasilje roditeljima, učiteljima, pedagogu, ravnatelju škole, službi RED BUTTON, na broj Hrabroga telefona 116-111, policiji na broj 192.

Kako se nositi s elektroničkim nasiljem?

Razgovaraj s nekim u koga imaš povjerenja (roditelj, brat, sestra, učitelj, prijatelj ili bilo koja odrasla osoba kojoj vjeruješ).

Nemoj uzvratiti ili odgovoriti nasilniku/nasilnicima istom mjerom zato što bi oni mogli to iskoristiti protiv tebe.

Blokiraj nasilnika i promijeni postavke privatnosti tako da tvoje fotografije, statuse i sve objave vide samo tvoji prijatelji.

Prijavi zlostavljanje roditeljima, učiteljima, pedagogu, ravnatelju škole, službi RED BUTTON, Hrabrom telefonu, policiji na broj 192.

Sačuvaj dokaze elektroničkoga nasilja (nemoj obrisati uvredljive poruke na mobitelu ni razgovore na društvenim mrežama, ispiši e-poštu...).

Sjeti se da nikomu nisi dopustio da te maltretira (nitko ne zaslužuje da bude zlostavljan).



5.3. SOS

Komu se možeš obratiti za pomoć?



RED BUTTON mrežne su stranice koje omogućavaju prijavljivanje sadržaja na internetu za koji se sumnja da je nezakonit i odnosi se na različite oblike iskorištavanja ili zlostavljanja djece. Stranice su namijenjene roditeljima, učiteljima, građanima, ali su posebice prilagođene djeci, redbutton.mup.hr.



HRABRI telefon

Mali zaslužuju veliku pažnju.

Hrabri telefon organizacija je osnovana u cilju pružanja izravne pomoći i podrške zlostavljanju i zanemarenju djece i njihovim obiteljima, ali i rada na prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja kao i neprihvatljivoga ponašanja djece i mladeži. Možete ih dobiti na telefon 116-111 ili na mrežnim stranicama hrabritelefon.hr.

Ponovimo

Što je električko nasilje?

Što moraš učiniti ako postaneš žrtva električkoga nasilja?

Kako možeš pomoći prijatelju koji je žrtva električkoga nasilja?

Dodatne aktivnosti

Izradi digitalne plakate ili videouratke na teme:

- *Kako se nositi s električkim nasiljem?*
- *Što učiniti ako si svjedok električkoga nasilja?*



5.4. Online igre



Što rade ova djeca? Jesu li im izrazi lica svima isti? Što misliš zašto?
Kako se ti osjećaš dok igras računalne igre?

Znaš li s kim igras?

U svakoj igri netko mora izgubiti. Nitko to ne voli, ali svatko mora dostojanstveno prihvati poraz. U najboljem slučaju treba čestitati pobjedniku i vjerovati da će drugi put biti bolje. Nikako ne treba vrijeđati i kritizirati onoga protiv koga se igra.

Neke se osobe previše užive u igru, počinju igru previše ozbiljno shvaćati i tada počnu problemi. **Igrači si međusobno govore ružne riječi** i okrivljuju druge za svoj poraz. Mnogi izgovore tijekom igre nešto što vjerojatno u stvarnome životu nikad ne bi rekli. Neki od igrača namjerno sabotiraju druge u igri samo kako bi oni pobijedili. Vrlo se često susreću osobe s kojima se veže pojma *griefer* ili *gaming cyberbully* – odnosno **nasilnik koji iskazuje nasilje putem računalnih igara**. Većini njih nije stalo do pobjede, već do toga da svog suigrača ili protivnika isprovociraju i pokvare užitak igranja. **Nemoj dopustiti da te žar igre ponese i potakne na govor mržnje.**

Osim takvih nepoželjnih igrača, postoje neki kojih se treba posebno čuvati. To su **online predatori**. **To su osobe koje se putem mrežne igre žele približiti maloljetnoj osobi**. Obično su te osobe mnogo starije od tebe, ali se predstavljaju mlađima. Predatori se s tobom žele sprijateljiti putem igre ili razgovorom povezanim s igrom. Oni često mijenjaju glas i daju lažne podatke o sebi, tako da zapravo ne znaš s kim igras. U početku su vrlo ljubazni, nude ti savjete i pomoć oko nekoga problema povezanoga s igrom. Kad steknu tvoju naklonost i kad ih ti počneš smatrati svojim **online prijateljem**, mogu te zatražiti neke osobne podatke kako bi što više doznali o tebi i kako bi se s tobom našli u stvarnome životu. Tvoji podaci su samo tvoji i nikomu se ne govore, a naročito ne u takvim situacijama. Nikad nemoj zbog znatiželje ili nekoga drugog razloga ni pomisliti na sastanak s nekom takvom osobom.



5.4. Online igre

Kao i u slučaju suočavanja s ostalim vrstama nasilnika, i ovdje postoje savjeti kako se najbolje od takvih obraniti:

Budite sigurni komu poklanjate povjerenje *online* i zapamtite da su takvi „priatelji“ zapravo stranci.

Pripazite koje podatke o sebi dijelite drugima jer nikada ne znate tko je zapravo s druge strane.

Ako se problem proširi i taj igrač i dalje sabotira igru, najbolje i najučinkovitije je sabotirati tog igrača.

Ono što je vrlo bitno – nikako nemojte istom mjerom vratiti drugom igraču jer se problem tako neće riješiti.

Ako se problemi ponavljaju, vrlo je važno prijaviti ih.

Posumnjajte ako je ta osoba preljubazna, u svemu se slaže s vama i ako zauzvrat traži neke podatke o vama. To su sigurni znaci da se radi o *online* predatoru.

Upoznavanje uživo s nekim koga si upoznao putem računalne igre jako je opasno.

Odrasloj osobi nužno je reći u čemu je problem i što se sve dogodilo.

Igraš li primjerene igre?

Još jedan problem koji se može pojaviti povezan s računalnim igram, a koji je vrlo prisutan, jest problem primjerenoosti igara. Kao što sve televizijske serije i filmovi nisu svima primjereni, tako ni sve računalne igre ne bi trebale biti dopuštene svakomu. **Kod svake je igre navedeno godište kojemu je igra namijenjena, odnosno koji ju uzrast smije igrati.** Znači, ako na njoj piše 18 – ne bi ju smio igrati nitko tko nije navršio 18 godina. Mnogi od vas to ignoriraju, ali ne biste smjeli. Taj je broj tamo s opravdanim razlogom. Mnogi sadržaji u nekima od njih nisu dobri za vas. Jedan je od najvećih problema nasilje, što može dovesti do još većih problema. **Ako dugo igraš za tebe neprimjerene igre, možeš i sam postati nasilan**, a da to jednostavno i ne primjetiš. Zato kad sljedeći put počneš igrati neku igru, pogledaj komu je namijenjena.

PEGI je sustav ocjenjivanja igara u Europskoj uniji. Igre se označavaju brojevima prema minimalnom broju godina koje igrač treba imati te ilustracijama koje ukazuju na specifične situacije ili sadržaje do kojih može doći, odnosno nastanka neželjenih problema igraju li ih djeca koja ne bi smjela (nasilje, loš rječnik, diskriminacija, kockanje...). Ocene su dostupne na mrežnim stranicama peginfo.info ili pegi-online.eu.



5.4. Online igre

Ponovimo

Osjećaš li se sigurno dok igraš *online* igre? Zašto se osjećaš sigurno, odnosno nesigurno? Objasni.

Kako ćeš reagirati ako te tko zlostavlja tijekom *online* igranja? Znaš li tko su osobe s kojima igraš igre?

Koliko informacija dijeliš s nepoznatim osobama putem igara?

Jesu li igre koje igraš primjerene tebi?

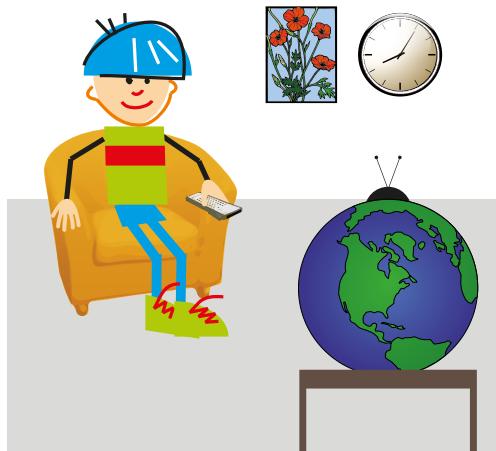
Dodatne aktivnosti

U paru pronađite na internetu neke od igara koje često igrate i provjerite jesu li te igre vama primjerene. Ukratko prokomentirajte.

Pokaži roditeljima PEGI stranice pegi.info ili peginonline.eu.



5.5. Vrijeme je za spavanje



Objasni svojim riječima što prikazuje slika.

Sigurno ti je poznata izreka: Televizija je prozor u svijet. Možeš li objasniti tu tvrdnju?

U početcima emitiranja televizija je prikazivala zabavne sadržaje koje je gledala cijela obitelj. Znalo se vrijeme kad emisija počinje i svaka se aktivnost prekidala kako bi se pogledao emitirani program. Primjećuješ li neke sličnosti i razlike u vezi s televizijom nekoć i danas? Da, kad počinje neka emisija, sve se aktivnosti prekidaju kako bismo se zagledali u čarobnu kutiju (koja danas više i ne nalikuje na kutiju). Osim što je izvor zabave, televizija je danas izvor informacija iz cijelog svijeta – odatle uostalom i ona izreka s početka. **Često te informacije više nisu ni zabavne ni oku ugodne, a svejedno smo izloženi njezinim svakodnevnim utjecajima.** Tako njezin konačni rezultat više nije ni veselje ukućana, već zatupljenost kojekakvim sadržajima i ovisnost o telenovelama (tzv. sapunicama) koje se protežu unedogled. Malo je onih obitelji u kojima se gledaju pretežno dokumentarni i poučni sadržaji iz kojih svi mogu ponešto naučiti. Da se ne bismo zadržali samo na televiziji, pojavila se u novije vrijeme i druga vrsta tehnologije koja nudi informaciju na dlanu – doslovno.

Mobiteli i mobilni internet omogućavaju međusobnu komunikaciju i informacije gdje god se nalazili. Dakle, više i ne moramo biti kod kuće. A telekomunikacijske mreže omogućile su i da sve to bude po povoljnim cijenama. Kako se onda svoj toj silnoj navali tehnologije oduprijeti? Najvjerojatnije nikako. Ali zato uvijek postoji ono „nešto“ što možemo učiniti kako bismo poboljšali kvalitetu svoga života i izbjegli sate i sate gledanja u nešto što nas na malo načina može oplemeniti.

Vrlo je korisno znati:

- da nije svaka poruka ili najnovija vijest bitna za čitanje i ne moraš vidjeti odmah sve čim se objavi
- uključi televizor, računalo ili mobilni uređaj jedino ako želiš nešto zanimljivo pogledati ili pretražiti – izbjegavaj ih imati stalno uključene
- vremenski ograniči upotrebu tehnologije tijekom dana i toga se pridržavaj
- da upotrebu tehnologije koja traje dulje od pola sata treba prekinuti i odmoriti se (šetnjom ili nekom drugom aktivnošću).

5.5. Vrijeme je za spavanje



Imajući na umu neke od tih smjernica, svakako možeš **izbjegići predugo sjedenje i ovisničko ponašanje**.

Još je jedan važan razlog zbog kojega bi se trebalo zamisliti kad je u pitanju upotreba tehnologije – zdravlje. Majke, očevi, bake, djedovi, i ostala rodbina koja je ponekad uskočila na mjesto dadilje, govorili su ti: „Udalji se od televizora, pokvarit ćeš oči.“ Nije to daleko od istine, ali mnogo su teže bolesti od lošega vida one povezane sa srcem, a javljaju se zbog premalo kretanja. Čovjek je organizam koji je stvoren da bi se kretao. Svi njegovi organi dobro rade kad je organizam u pokretu. Tehnologija djeluje suprotno – organizam je pred njom uglavnom pasivan. I umjesto da se vani igraš skrivača, graničara, badminton, voziš bicikl, rolaš se... ti sjediš pred televizorom ili zaslonom računala kako bi se „družio“ s prijateljima. Tu dolazimo do druge bitne stvari u vezi s aktivnostima na svježemu zraku.

Za zdravlje je uvijek važno boraviti vani, na svježemu zraku, a što manje u zatvorenome prostoru. Tako će se organizam iscrpiti i bolje ćeš spavati. San je jako bitan kad je u pitanju zdravlje i otpornost našega tijela jer dok spavamo, naše se stanice obnavljaju i pripremaju za nove dnevne radne napore. **Ne uskraćuj si vrijeme za spavanje** tako što ćeš gledati televiziju iz postelje ili igrati videoigre do dugo u noć. One potiču aktivnost mozga koji se onda i s ono malo sna koji mu daš, ne odmori.

Ponovimo

Smatraš li da današnja djeca provode više vremena ispred zaslona nego što bi trebala?

Zašto je potrebno više vremena provoditi vani i družiti se s prijateljima?

Kako možeš vrijeme za računalom učiniti manje napornim za organizam?

Zašto je važno spavati?

Dodatne aktivnosti

Osmisli načine kako bi se raspoloživo vrijeme provedeno uz različite vrste medija moglo zamijeniti kvalitetnijim druženjem s prijateljima i obitelji.

Pročitaj roman.

Informiraj se o utjecaju medija na djecu na stranicama, djecamedija.org.

BILJEŠKE



OSNOVNA ŠKOLA



POŠTUJ pravila ponašanja.

PROVJERI svoje postavke privatnosti.



PROMISLI prije nego što objaviš.



PITAJ za savjet odraslu osobu.



PAZI na sve moguće zamke virtualnoga svijeta.

petz.net.HR

ISBN 978-953-8029-06-6

